

541248

MAGYAR-GÖRÖG TANULMÁNYOK

ΟΥΓΓΡΟΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

SZERKESZTI

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΑΙ

MORAVCSIK GYULA

ΥΠΟ

ΙΟΥΔΙΟΥ ΜΟΡΑΥΤΣΙΚ

23.

KINNAMOS ETHOPOIIÁJA.

KIADTA ÉS MAGYARÁZTA

BÁNHEGYI GYÖRGY

CINNAMI ETHOPOEIA

EDIDIT ATQUE INTERPRETATUS EST

GEORGIUS BÁNHEGYI

BUDAPEST, 1943

KIR. M. PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEMI GÖRÖG FILOLÓGIAI INTÉZET
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

MTA
KIK



817329

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

MORÁVCSIK GYULA
KÖNYVTÁRA
1973

A kiadásért felelős: Bánhegyi György.
Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28. Felelős: Ifj. Kohl Ferenc.

R
1977

TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁR

Könyvtár 7536 1977

ELŐSZÓ.

Ioannes Kinnamosnak, a XII. századi bizánci történetírónak¹ van egy eddig még kiadatlan fiatalkori munkája, egy ethopoiia. Erről a retorikai stílusgyakorlatról először K. Krumbacher tett említést.² Ő a szöveget az egyetlen ismeretes kéziratból kiadás céljából lemásolta. Úgy látszik azonban, erre nem került sor, mert az ethopoiia máig sem jelent meg. Megemlíti még ezt az ethopoiát, mint Kinnamos kiadatlan munkáját, O. Schissel is, de valószínűleg csak Krumbacher irodalomtörténete alapján.³ Így nekem jutott az a feladat, hogy ezt a kis dolgozatot nyelvi és tárgyi magyarázatokkal ellátva közze tegyem. Moravcsik professzor úr hívta föl a figyelmemet erre a témára, ugyancsak ő bocsátotta rendelkezésemre a birtokában lévő fényképmásolatokat (l. ezek reprodukcióit e füzet végén), amelyeknek alapján a kiadást elkészítettem. Ezért, valamint értékes tanácsaiért és irányításáért, melyekkel munkám közben állandóan támogatott, ezúton is hálás köszönetemet fejezem ki.

A szövegnek, mint már említettem, egyetlen másolatát ismerjük, amely egy XIII—XIV. századi nápolyi kódexben maradt reánk. Ez az akkor szokásos ú. n. könyv-kurzív írással van írva, és sok tachygraphikus rövidítés fordul elő benne (l. a közölt facsimilét). Ezen alapszik kiadásom. Az ethopoiát a mostan szokásos helyesírással közlöm, s a kritikai apparátusban adom a kézirat eltéréseit. Meg kell azonban említenem, hogy a kéziratban az iota subscriptum-ok, egy-két kivételtől eltekintve, nincsenek kitéve. Ezeket a kiadásban pótoltam, de feleslegesnek tartottam, hogy az apparátusban a kézirat idevonatkozó variánsait felsoroljam. Nem vettem fel az apparátusba az interpunkciós eltéréseket sem,

¹ L. Moravcsik Gy.: A magyar történet bizánci forrásai, Budapest 1934. 189 skk. és Byzantinoturcica I., Budapest 1942. 180 skk.

² K. Krumbacher: Geschichte der byzantinischen Litteratur, München 1897². 281.

³ Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher 11 (1934—5) 9.: «... die Ethopoiie des Johannes Kinnamos (angeblich im Neapol. III. A. 6. fol. 100^v—102^r...)».

mert a másoló eljárása e tekintetben meglehetősen ötletszerű, sem azokat a helyeket, ahol a modern helyesírásnak megfelelően, a kódex kisbetűs írásától eltérően nagybetűt használtam. Interpunkció tekintetében a magyar helyesírást vettem alapul.

A görög szöveggel párhuzamosan adom annak magyar fordítását. A szöveggel kapcsolatban felmerülő nyelvi, tárgyi és műfaji problémákat külön fejezetben fogom részletesen tárgyalni.

SZÖVEG ÉS FORDÍTÁS.

100^r Τοῦ βασιλικοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Ἰωάννου
τοῦ Κιννάμου ἡθοποιία. Ποίους ἂν εἶπε λόγους
ζωγράφος ζωγραφῶν τὸν Ἀπόλλωνα ἐν δαφνίνῳ
πίνακι, καὶ μὴ συγχωροῦντος τοῦ πίνακος;

ᾠ τέχνη καὶ χεῖρες καὶ χρώματα. Οἷον τοῦτο τέρας ὄρω· ἤλικον⁵
κατὰ τῆς γραφῆς ὁ πίναξ ἐκπεπολέμωται. Ἀπὸ δάφνης ὁ πίναξ, ἀπὸ
κόρης ἡ δάφνη. Τῇ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἄνθρωπον τὸ μῖσος ἐγκάθηται·
καὶ τὴν φύσιν μεταβαλοῦσα τὸν τρόπον οὐ ξυμμετέβαλε. Κατὰ θεοῦ
ἀθάνατα μέμνηε, καὶ μαντικὸν φυτὸν οὐ δέχεται θεὸν μαντικόν.

Ὡς ἐπὶ παστάδος τοῦ πίνακος καθίζω Ἀπόλλωνα, καὶ γίνομαι¹⁰
νυμφοστόλος θεοῦ ἀπὸ χρωμάτων καὶ κόρης ἀπὸ φυτοῦ, καὶ ὡς ἔδνα
τῇ κόρῃ τὰ χρώματα δίδωμι, καὶ ἀπὸ δάφνης πλέκω τὸν ἐπινύμφιον
στέφανον. Ἀνάπτω τῷ νυμφῶνι τούτῳ καὶ φῶς ἐγγύθεν μεταλαβόν·
καὶ ὡς ἀπὸ θεοῦ μαντικοῦ τὸ φῶς, ὃ πολλοῖς πνυθόμενοις ἀνήψεν ὁ
Πύθιος. Ἡ δὲ ἄλλ' ἀπωθεῖται τὸν ἐραστήν. Καὶ τῆς βαφῆς οὐκ αἶει¹⁵
καὶ τῶν χρωμάτων οὐκ ἐπιστρέφεται. Λάδωνος ἡ Δάφνη θυγάτηρ τοῦ
ποταμοῦ, ὑδάτων ἀπόγονος, παῖς ἀπὸ Γῆς οὕτω στιλβούσης τὸ κάλλος
στίλβουσα, καὶ ἀπὸ γλυκέος ῥεύματος γλυκεῖαν καὶ τὴν ὥραν καθέλκουσα.
Ἡ που ἐκεῖθεν ἀπὸ πατρὸς ἔγνω τὸ μὴ τὰ χρώματα δέχεσθαι; Ἐκεῖθεν
μανθάνει τὸ πρὸς τὸν γράφοντα ἀνεπίστροφον; Ἐγγύθεν ἐκ ποταμοῦ²⁰
τὰ τῆς διδασκαλίας ἀρύεται;

Ἀκούω τὴν σελήνην, ὅτε τὴν σύνοδον ἔχει μετὰ τοῦ ἀστεράρχου
101^r φωσφόρου τοῦ γίγαντος, ἀποκενουμένην τὰ φῶτα καὶ οἷον θνήσκουσαν.
Ἐχω καὶ τὴν Δάφνην καλὴν ὡς σελήνην, ὅτι καὶ τῇ γῆι πλησιάζει τὸ
γένος ἡ Δάφνη, ὡς καὶ ἡ σελήνη τρόπον καινότερον ἕτερον. Οὐκοῦν²⁵
τὴν σύνοδον ἡλίου σοφίζομαι τοῦ Ἀπόλλωνος; Ὁ δὲ μάλλον περὶ τὴν
συνέλευσιν ἐκλείπει, καὶ ὅλως ἀπομειοῦται, καὶ τὴν γραφὴν οὐ θαρρεῖ.

N = cod. Neapolitanus III. A. A. 6. fol. 100^r—102^r.

2 κινάμου] -ι- corr. N. 3 ἐν δαφνίνῳ: καὶ Δάφνην ἐν false Krum-
bacher. 6 ἐκπεπολέμωται] -ωτα- corr. N. 7 τηδὲ N. 11 ἔδνα N.
15 αἶει correxit Moravcsik: αἶει N. 18 γλυκεῖαν N. 23 γίγαντος N.
24 τὴν correxi: σὴν N.

Ioannes Kinnamos úrnak, a császári titkárnak ethopoiája: Mit szólna egy festő, ha Apollont babérfa-táblára festené, és a tábla nem engedne neki?*

- (5) Ó művészet, kezeim, festékek! Miféle csodát látok, hogy hadakozik a tábla a festés ellen! Babérfából van a tábla, leányból a babérfa. De ebben, még miután elhagyta is emberi formáját, benne van a gyűlölet; és bár természetét megváltoztatta, a jellemét nem változtatta meg azzal együtt. Halhatatlan haraggal haragszik az istenre, és a jós növény nem fogadja be a jós istent.
- (10) Mint egy nászterembe, úgy helyezem Apollont a táblára, és a festett istennek és a fából való leánynak násznagya leszek, mintegy nászajándékul adom a leánynak a színeket, és babérból fonom a menyasszonyi koszorút. Világosságot is gyujtok ebben a nászteremben, közelről szerezve azt: mintegy a jós istentől van
- (15) a fény, melyet a Pythoi a sok tudakozódó számára szokott fölgyujtani. Ez a leány azonban eltaszítja a szeretőjét. Nem engedelmeskedik a festésnek és nem törődik a színekkel. Daphne Ladonak, a folyónak a leánya, vizek sarja, Ge gyermeke, aki így a ragyogó földtől ragyogó szépségű, és az édes folyótól édes bájnt nyert. Vagy talán onnan, az apjától veszi, hogy ne fogadja be a színeket?
- (20) Onnan tanulja a festővel szemben való hajthatatlanságot? Közelről, a folyóból meríti a tanítást?

- Hallom, hogy a hold, amikor együtt jár a csillagokat vezető fényhozó óriással, elveszti a fényét, és mintegy haldoklik. Olyan nekem a szép Daphne is, mint a hold, mert, származását tekintve, a
- (25) földhöz is közel áll Daphne, miként a hold, új, megváltozott formában. Nemde a Nap-Apollonnak az összejöttén töprengek? De ez az összejövetelkor inkább elfogy, teljesen összezsugorodik, nem bízza rá magát a képre. Daphne jellemének tulajdonítsam ezt a csodát,

* Krumbacher nézetünk szerint a *μη συγχωροῦντος τοῦ πίνακος* kifejezést helytelenül fordította, l. *Geschichte der byz. Lit.* (München 1897²) 281. l.

Τοῦ τῆς Δάφνης ν<σῆματος> εἶπω τοῦτο τὸ τέρας, ἢ τοῦ Πυθίου περι-
τὴν κόρην ἀποστροφῆς; Ὁ μὲν γραφόμενος οὐ μορφαίνεται· ἢ δὲ οὐ
δέχεται τὰς βαφάς. Ὡς ἄρα εἰς τὸν ἐκ τῆς γῆς φόβον ἀναφέρει τὸ ἀχρω- 30
μάτιστον, καὶ κατὰ τοῦ ἔρωτος μόνῃ τῶν ἀπάντων ἀλαζονεύεται.

Ἐγραφέα ποτε καὶ ἐν ξύλῳ ἀπὸ μύρρας τὸν Θεϊάντα, ἢ δὲ τὸν
πατέρα ἐδέχετο, ὡς κατὰ γαστροὺς πάλαι τὸν Ἄδωνιν. Καὶ τὴν γραφι-
κὴν μιμουμένην τὰ τῆς φύσεως ἐβλεπον, καὶ ὡς ἐκεῖ τὸ βρέφος κατὰ
μικρὸν, κἀνταῦθα τὸ μορφαζόμενον κατ' ὀλίγον ὠρθοῦτο καὶ ἀνεπλάτ- 35
τετο. Ὡ Ζεῦ καὶ θεοί, ἢ δὲ Δάφνη μέχρι καὶ χρωμάτων τὴν μαρίαν
ἐτήρησε καὶ μέχρι ἀψύχου τὴν ὀργὴν ἐθαλάμεισε. Καίτοι καὶ Θεϊάντι
καὶ Ἀπόλλωνι οὐκ ἀνόμοιοι μέθαι ἐπέθεντο· ὁ μὲν ἐμέθνεν ἔρωτι,
ὁ δὲ οἴῳ, τῷ ἐπικουρῷ τοῦ σώματος. Δάφνη δὲ περὶ τὴν μίξιν τῶν
χρωμάτων οὐκ ἐπινεύει, ὅτι μηδὲ πρόφην τὴν μετ' Ἀπόλλωνος. Ἡγνόει, 40
ὡς καὶ ἐν οὐρανῷ Ἐρως τὸ πτερόν ἐπεκύρτωσε, καὶ πτερόν αἴφνης τὸν
θεῶν ὑπατον ἐσχεδιάζε, καὶ τὰ κύκνων μουσουργεῖν ἐξεπαίδευσε, καὶ
τῷ τοῦ ἔρωτος φαρμάκῳ τὴν καρδίαν ἔνδον βαφέντα ἔξωθεν ὡς κύκνον
ἐλεύκανεν. Ἀνῆψε τὸ πῦρ Ἐρως, καὶ ὡς χρυσὸς ὁ Ζεὺς ἐπυροῦτο, καὶ
θερμὸς ἔραστῆς τὴν ἐρωμένην περιεκέχυτο. Ἐδείκνυ τῷ Διὶ καὶ σύμ- 45
βολον κάλλους εἰς κόρην· καὶ ὁ Ζεὺς ὡς βοῦς ἐμνήσατο, ἵνα μὴ μόνον
ἀπὸ βοῶς μέλι τεχνάζοιτο, ἀλλ' ἀντιστρόφως, ἀπὸ Διὸς καὶ ἀπὸ μέλιτος
βοῶς. Καὶ τὸν βουπλήγα τῷ πατρὶ τὸ παιδίον ἐπέσειεν, καὶ εἰς τὸ οἰκεῖον
πλάσμα τὸν βοῦν, τὸν Δία, διέπαιξε. Καὶ ἀπὸ Διὸς ἀροτῆρος θέρος
ὤρας οὕτω γλυκὴ ἀνεφύετο. Οὐκ ἦδει, ὡς κατὰ θαλάττης τὸ πῦρ ἀνεσά- 50
λευσε, καὶ γλυκὴν ἔρωτα καθ' ὑδάτων ἀλμυρᾶς φύσεως ἀνετάραξε,
καὶ καθ' ὕγρων σπειρῶν οὐκ ἐπησχύνετο τὸ ἀδύνατον. Ἐφθασε καὶ
κατὰ γῆς ἐκπέμψας τὸ βέλος, καὶ πάντες αἰχμάλωτοι ἔρωτος, φιλότητος
δέσμοιοι. Καὶ περιπλοκὰς ὕγρας ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐσχεδιάσεν. Ἐξέθλιψε
καὶ κατὰ καρδίας θνητῶν ὡς βότρυον τὸν ἴμερον, καὶ γεύεται τις τούτου 55
καὶ πυροπολεῖται σπλάγχνα, καὶ φλόγα τρέφει καὶ τὴν ψυχὴν ἀνακάετα.
Καὶ πυρὸς ὄλους κρατῆρας τοὺς ὀφθαλμοὺς καινουργεῖ, καὶ κατὰ βλεφά-
ρων φλογὸς ἀνεστόμωσε ῥύακας. Κατὰ τοῦ γείτονος ἀέρος ἠκόντισε,
κἂν κύων τις κόρη ἐγγὺς ἀπλῆ ξυγγένηται, τοῦ πυρὸς καὶ τὴν φλόγα
δανείζεται, καὶ τόκον οὕτω ταχὺν καθυπισχεῖται τῷ ἔραστῇ. 60

Ἐπελόξεσε καὶ τῷ Λοξίᾳ Ἐρως τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐπεῖδε τὸ
σύννηθες, καὶ κατὰ κόρης πολλῆς τὸ κάλλος ἐξέμηγε. Καλὴ μὲν οὖν ἢ

28 νοήματος coniecit Moravcsik : ν N. 35 ὠρθοῦτο N. 40 πρόφην N.
41 ἐπεκύρτωσε] -κ- corr. N. 46 κόρην N. 47 τεχνάζοιτο correxi :
τεχνάζοντο N. 49 πλάσμα] π- corr. N. 56 σπλάγχνα N. 57 τοὺς]
-οὺς corr. N. 59 κύων] κ- corr. N. 59 ἀπλή N. 60 ἔραστῇ]
-στῇ corr. N. 62 καλλή N.

vagy annak az ellenszenvnek, melyet a Pythoi táplál a leány iránt? Apollon rajzolás közben nem alakul ki, a leány pedig nem fogadja be (30) a festéket. Tehát mintegy a földtől nyert félelemre vezeti vissza a befesthetetlenségét, és egyedül ő viselkedik büszkén a szerelemmel szemben.

Festettem én már mirtusfa-táblára is Theiast, és az befogadta az apját, mint valamikor a méhébe Adonist. Úgy láttam, hogy a festmény utánozza a természetet, és amint ott a magzat (35) lassankint, úgy itt az ábrázolt alak apránként fejlődött és alakult ki. Ó Zeus és istenek, ez a Daphne még a színekkal szemben is megtartotta dühét, és még holtan is megőrizte haragját. Pedig Theiast és Apollont hasonló mámor szállta meg, az egyik a szerelemtől, a másik a bortól, a testnek segítőjétől részegedett le. De Daphne (40) nem egyezik bele a színek keverésébe, mert valamikor az Apollonnal való egyesülésre sem volt hajlandó. Nem tudta, hogy Eros még az égben is kiterjesztette a szárnyát, és ez a szárny egyszeriben meglegyintette az istenek királyát, kitanította a hattyúk énekére, és őt, miután szívét belül megmártotta a szerelem mérgében, kívül fehérré tette, mint a hattyút. Meggyújtotta a tüzet Eros, (45) és Zeus tűzbeborult, mint az arany, és mint forró szerető ömlötte körül szerelme tárgyát. Megmutatta Zeusnak a szépség jelképét egy leányban, és Zeus bögött, mint a bika, hogy ne csak bikából legyen méz, hanem fordítva, Zeusból és mézből bika. A gyermek apja felé rázta az ökörhajtó ostort, és játszva átalakította a bikát, Zeust, eredeti alakjára. A szántó Zeustól így édes lett annak az (50) esztendőnek a nyára. Nem tudta, hogy a tengeren felingerelte a tüzet, és az édes szerelmet a sós természetű vizek fölött föl-zavarta, és a folyékony vízbe is vetvén, nem szégyelte még a lehetlent sem. Gyorsan kilőtte nyilát a szárazföld felé, és mindenki a szerelem foglya és a szeretet rabja. Nedves hálóját a szárazföld (55) felé közelítette. Kifacsarta a halandók szívére a vágyat, mint a szőlőt, és ha valaki ezt megkóstolja, annak elperzseli a belsejét, lángot szít benne, elégeti a lelkét. A szemeket egész tűz-kráterekké teszi, és a szempillákon lángfolyamokat nyit. A szomszédos levegőn át nyilazott, és hogyha egy kutya kerül egy érintetlen leány köze- (60) lébe, a leány kölcsönveszi a lángot, és így hamarosan gyermeket ígér szeretőjének.

Elferdítette Eros Loxiasnak a szemét, a megszokottra nézett, és a csodaszép leány iránt szerelemre gyulladt. Mert szép volt

κόρη, χρυσῆ τὴν θέαν, τερπνὴ τὴν ὥραν, ἀπλῆ τὴν ἰδέαν. Καλὸς καὶ ὁ Ἀπόλλων. Καὶ τοξότης ὢν οὗτος ἕτερον τοξότην ἠδίκει τὸν Ἑρωτα καὶ τοῖς αὐτοῦ ὑπέκλυε βέλεσιν. Εἶδε τὴν κόρην ὁ Πύθιος, ἤλγησεν, 65 ἐδίωξεν, ἔσπενσε, τάχα πον ὡς ἀπὸ τρίποδος θεσμοφορήσων ὡς ἥδιστα. Θεὸς ἐδίωκεν ἄνθρωπον· καὶ θεοῦ ἦν ἐρώμενος ἄνθρωπος. Οὐκ ἤδει τὴν ἀποτυχίαν ὁ μάντις θεός. Ἑρως γὰρ αὐτῷ ξυνεθώλου τὸ μαντικόν· ἠγνῶει τὸν μάταιον δρόμον. Ἰμερος γὰρ ἀπὸ τῶν σπλάγγων ἔνεις τὴν μαντικὴν πηγὴν ἀνέστελλε, καὶ τὰς τοῦ βλεπεῖν φλέβας ἀνέφραττεν. 70 Ἐπηπεῖλει τῇ φυγῇ καὶ δεσμούς, οὓς πολλοὺς πολλάκις ἀπὸ πυρός ἐχάλκευσεν ἔρωτος. Γένος ἀμφοῖν ἄνισον, καὶ δρόμος ἀνόμοιος. Καὶ οἷς ἡ κόρη τῷ γένει ἐλείπετο, τούτῳ τῷ τάχει ἐπρώτευν. Ὁ μὲν ἐνίκα 102^r τῇ φύσει τὴν κόρην, ἡ δὲ τῷ τάχει τὸν ἔραστήν. Εἶδε τὴν βίαν τῆς κόρης ἡ Γῆ, καὶ ὡς ἐδραπέτευεν, ἔφευγεν, ἔτρεχε, καὶ τὸν περὶ παρθενίας 75 ἠπείγετο, καὶ τὰς λαγόνας περιεβόθρευσεν, καὶ πλατὺ τὸ στόμα ὑπέχαινε, καὶ πάλαι ἀπὸ γαστροῦ αὐτὴν ἀναπτύξασα παλίνροσος ὑπεδέξατο, ὡς καὶ ἰχθύες πολλάκις ὕδατοβάμονες ἐν θαλάσῃ τὰ ἔγγονα, καὶ τῷ Δηλίῳ τὴν ἐρωμένην ἀπέκρυπτε. Καὶ τῇ τῆς κόρης παρθενία οἷα θησαυρῶ ἀνωρύττετο, κλέπτῃ τοῦ κάλλους μέγαν οὕτως ὑφορομένη θεόν. Οἷα 80 δὲ σιδηρῶ ἀνεμοχλεύετο τῷ τῆς κόρης ἀενδότῳ πρὸς Ἑρωτα. Γῆ δ' ἀντ' αὐτῆς ὁμώνυμον ἀντεδίδου φυτὸν τῷ Ἀπόλλωνι, καλὸν εἰς ὄψιν, σεμνὸν εἰς ἄνθην, χρυσοῦν εἰς κάλλος, εὐχρον εἰς θέαν, ἔτι φόβου πνέον καὶ τῇ ἐξ ἀνέμων κινήσει φέγγει ἔτι φαντασιούμενον. Τὸ δὲ οὐδ' ἐν χρώμασι τὸν Ἀπόλλωνα δέχεται. 85

Μηκέτι θαρρεῖτε, μάντις, τὸν δάφνινον στέφανον, μηκέτι τοῖς τῆς δάφνης κλάδοις πιστεύετε· εἰ γραφόμενον ἡ Δάφνη οὐ δέχεται, πάντως οὐδὲ μαντεύμενον τὸν Ἀπόλλωνα.

63 χρυσῆ N. 63 ἀπλῆ N. 68 ξυνεθόλ(ου) N. 69 σπλάγγων N.
70 βλεπεῖν N. 71 ἐπηπεῖλη N. 78 post ἰχθύες verbum quoddam dele-
vit N. seu manus altera.

a leány, aranyos volt a kinézése, gyönyörű a bája, egyszerű a lénye. Szép volt Apollon is. Nyilas létére egy másik nyilassal, Erosszal (65) szemben igazságtalan volt, és nyilainak áldozatul esett. Meglátta a Pythoi a leányt, szenvedett, üldözte, sietett, éppen úgy, mintha tripusról készülné szíves jóslatot mondani. Isten üldözte az embert; embert szeretett az isten. A jós isten nem látta a dolog sikertelenségét. Mert Eros megzavarta a jós-tehetségét; nem látta, (70) hogy hiábavaló a futás. A szívéből folyó vágy a jóslás forrását megállította és a látás ereit eltömte. A menekült megfenyegette azokkal a bilincsekkel, melyeket gyakran szokott kovácsolni a szerelem tüzeiből. Nem volt egyenlő kettőjüknek a származása, egyenlőtlen volt a futás is. És ahol a leány származásánál fogva elmaradt, ott gyorsaságával szerzett előnyt. Az isten természetével győzte le a leányt, az pedig gyorsaságával a szeretőt. Látta a leány szorult (75) helyzetét Ge, és ahogy menekült, futott, rohant, és a szüzessége veszélyben forgott, kitárta oldalait, és száját szélesen kinyitván ő, aki egykor méhéből a világra hozta, a leányt ismét magába fogadta, mint ahogy a vízbenélő halak a tengerben gyakran a fiaikat, és a Delosi elől elrejtette szerelmesét. A leány szüzessége (80) számára, mint egy kincs érdekében megnyílt, és így kijátszotta a szépség nagy isten-tolvaját. Mint egy feszítővastól, úgy nyílt föl a leány Erosszal szemben tanúsított állhatatosságától. Ge pedig a leány helyett Apollonnak egy hasonló nevű növényt adott, amely szép, fenséges virágú, aranyos szépségű, gyönyörű színű, amely még félelmet lehell s a szellők mozgása következtében még (85) csillog. S ez a növény még festék formájában sem fogadja be Apollont.

Ne bízzatok többé, jósok, a babérkoszorúban, ne higgyetek többé a babérfa ágainak; ha a babérfa még a festett Apollont sem fogadja be, akkor a jós Apollont egyáltalában nem.

MAGYARÁZATOK.

1. Műfaj.

Kinnamos munkája műfaját tekintve ethopoiia. Mielőtt tehát Kinnamos dolgozatára rátérnénk, tekintsünk végig röviden az ethopoiia történetén.

Nézzük először a szónak a jelentését: ἠθοποιία = ἦθος + ποιέω, tehát «jellemkészítés, erkölcsalakítás». Körülbelül ebben a jelentésben találjuk meg Strabonnál: . . . τὰ μὲν γὰρ ἐπικουρεῖ τοῖς ὅπλοις, τὰ δὲ καρποῖς καὶ τέχναις καὶ ἠθοποιαῖς.¹ Dionysios Halikarnasseus már más, átvittebb értelemben használja: ἀποδίδωμί τε οὖν αὐτῷ καὶ τὴν εὐπρεπεστάτην ἀρετὴν, καλουμένην δὲ ὑπὸ πολλῶν ἠθοποιίαν. ἀπλῶς γὰρ οὐδὲν εὐρεῖν δύναμαι παρὰ τῷ ῥήτορι τούτῳ πρόσωπον οὔτε ἀνηθοποιήτον, οὔτε ἄψυχον.²

Világosan láthatjuk, hogy itt két, a szó etimológiájából kiinduló, különböző jelentésről van szó. A második jelentéshez meglehetősen közel áll az a jelentés, amire nekünk szükségünk van. A későbbi nyelvhasználatban ugyanis az ethopoiia a szónoki figurák olyan fajtáját jelenti, amelyben a szónok képzelt személyeket beszéltet, vagy éppen az ellenszónok szájába adja a szót. Tiberios, a Kr. u. III. században élő rétor *Περὶ Δημοσθένους σχημάτων* című művében a következőképpen határozza meg az ethopoiíát: ἠθοποιία δὲ ἐστίν, ὅταν φεύγοντες τὸ προορουστικὸν τῶν ἐπιτιμησέων, ὡς ὑφ' ἐτέρων προσώπων γνωμένας εἰσάγωμεν.³ Meg kell említeni, hogy közeli rokonai ennek a figurának a *προσωποποιία*, melyben élettelen tárgyakat beszéltetünk (ὅταν πράγματι περιτιθῶμεν πρόσωπον) és az *εἰδωλοποιία*, melyben halottakat szólaltatunk meg (ὅταν τοῖς τεθνήωσι λόγους περιάπτωμεν).⁴ Az ethopoiíát mint retorikai figurát a

¹ Geog. II. 5, 26.

² Lysias VIII. ed. Usener et Radermacher (Lipsiae 1899) 15₇₋₁₀.

³ Walz: Rhet. Gr. VIII. 537₁₋₃.

⁴ Hermogenes: Progymnasmata 9., ed. H. Rabe (Lipsiae 1913) 20, 10, 15-16

görög szónokoknál gyakran megtaláljuk,¹ Demosthenes sűrűn használja, a platoni ethopoiia is híres volt.

Az ethopoiia mint retorikai műfaj azok között a műfajok között bukkan föl, amelyeket körülbelül Kr. e. 100 óta a rétori iskolákban szónoki gyakorlatokul (*προγυμνάσματα*) használtak.² Ilyenek a *μῦθος*, *διήγημα*, *χρεία*, *ἔκφρασις* és végül az *ἠθοποιία*. Ez utóbbi műfaj összefüggése a fentebb említett szónoki figurával világos. Eleinte bizonyára csak annak a gyakorlásából állott, hogy hogyan lehet beszéd közben hatásosan más valaki szájába adni a szót. Persze itt azután a legfontosabb az volt, hogy olyasmit mondassunk az illetővel, amit az abban a helyzetben tényleg mondana. Ezt kellett leginkább gyakorolni, és így kialakult egy külön gyakorlatfajta, melynek tárgya volt: mit mondana ez vagy az a személy ilyen meg ilyen helyzetben? A név azután arról a figuráról, amelynek gyakorlására való volt, egyszerűen átment a műfajra. Később, a hellénisztikus kor általános törekvéseinek megfelelően, meglehetősen eltávolodott eredeti formájától s bizonyos mértékig öncélúvá lett: olyan témákat dolgoztak föl ennek a műfajnak a keretében, amelyek aligha voltak alkalmasak arra, hogy szónoki beszédbe beleszójják.

Marcus Aurelius császár kortársa, Hermogenes rétor egy munkát írt *Progymnasmata* címmel és ebben egy külön fejezetben megadja az ethopoiia elméletét.³ Az első mondattal mindjárt meghatározza az ethopoiát: *Ἡθοποιία ἐστὶ μίμησις ἡθους ὑποκειμένον προσώπων, οἷον τίνας ἂν εἴποι λόγους Ἀνδρομάχῃ ἐπὶ Ἐκτορι*. Ezután az ethopoiák különböző fajtáit tárgyalja. Először is van olyan ethopoiia, amelyben határozatlan személy beszél, és van olyan, ahol a beszélő meg van nevezve (*Γίνονται μὲν ἠθοποιαὶ καὶ ὠρισμένων καὶ ἀορίστων προσώπων*). Van továbbá *ἠθοποιία ἀπλή* és *διπλή*. *Ἀπλή*, ha a beszéltetett személy magához szól, *διπλή* ha máshoz (*Τῶν δὲ ἠθοποιῶν αἱ μὲν εἰσι ἀπλαῖ, ὅταν τις αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὑποκείται λόγους διαθέμενος, αἱ δὲ διπλαῖ, ὅταν πρὸς ἄλλον*). A következő osztályozás szerint az ethopoiák háromfélék: van *ἠθικὴ*, *παθητικὴ* és *μικτή*. Az elsóban az *ἦθος* (amely itt azonban inkább értelmet jelent) uralkodik, a másodikban a *πάθος*, a szenvedély, az érzelem, a harmadikban a kettő együtt van. Példákat is hoz föl rá: *Εἰσι δὲ αἱ μὲν ἠθικαί, αἱ δὲ παθητικαί, αἱ δὲ μικταί. ἠθικαὶ μὲν, ἐν*

¹ L. erről F. Blass: *Die attische Beredsamkeit*, Leipzig 1887² és W. L. Devries: *Ethopoiia, a rhetorical study of the types of character in the orations of Lysias*. Diss. John Hopkins University, 1892. (Ez utóbbi munkához nem tudtam hozzáférni.)

² Christ—Schmid—Stählin: *Geschichte der griechischen Literatur* II. 1. (München 1920⁶) 300.

³ *Hermogenis opera*, ed. Rabe (Lipsiae 1913) 20—22.

αἷς ἐπικρατεῖ διόλου τὸ ἦθος, οἷον τίνας ἂν εἴποι λόγους γεωργὸς πρῶτον ἰδὼν ναῦν. παθητικαὶ δέ, ἐν αἷς διόλου τὸ πάθος, οἷον τίνας ἂν εἴποι λόγους Ἀνδρομάχῃ ἐπὶ Ἐκτορι· μικταὶ δὲ αἱ σύνοδον ἔχουσαι ἦθους καὶ πάθους, οἷον τίνας ἂν εἴποι λόγους Ἀχιλλεὺς ἐπὶ Πατρόκλῳ· καὶ γὰρ τὸ πάθος διὰ τὴν τοῦ Πατρόκλου σφαγὴν καὶ τὸ ἦθος, ἐν ᾧ περὶ τοῦ πολέμου βουλευέται. A kidolgozásnak szerinte három időben kell történnie: Ἡ δὲ ἐργασία κατὰ τοὺς τρεῖς χρόνους πρόεισι· καὶ ἄρξῃ ἀπὸ τῶν παρόντων, ὅτι χαλεπά· εἶτα ἀναδραμῇ πρὸς τὰ πρότερα, ὅτι πολλῆς εὐδαιμονίας μετέχοντα· εἶτα ἐπὶ τὰ μέλλοντα μετὰβῆθι, ὅτι πολλῶ δεινότερα τὰ καταληφόμενα. Stiláris követelményekről is beszél, de csak nagy általánosságban: Ἔστω δὲ καὶ σχήματα καὶ λέξεις πρόσφοροι τοῖς ὑποκειμένοις προσώποις.

Ez az elmélet a IV. századtól kezdve általánosan elfogadottá lett; ezt használja Libanios, akinek szerepéről részletesebben az irodalmi minták tárgyalásánál lesz szó, valamint tanítványai, alexandriai Severos,¹ kynopolisi Theodoros² és Aphthonios. Aphthonios írt egy Progymnasmata című munkát is; Hermogenes hatása alatt áll, tőle lényegében nem különbözik, de már több stiláris követelménnyel lép föl: Ἐργάση δὲ τὴν ἦθοποιάν χαρακτῆρι σαφεῖ, συντόμῳ, ἀνθηρῶ, ἀπολύτῳ ἀπηλλαγμένῳ πάσης πλοκῆς τε καὶ σχήματος.³

Már némi eltérést mutat Nikolaosnak, az V. századi rétornak az elmélete. Progymnasmata című munkája⁴ két részből áll, elméleti alapvetésből (προθεωρία) és gyakorlati részből, példákából. Minket főleg az az első rész érdekel, melyben külön fejezetet szentel az ethopoiának. Kissé szűkszavúbban határozza meg, mint Hermogenes, de hasonló értelemben: ἠθοποιία ἐστὶ λόγος ἀρμόζων τοῖς ὑποκειμένοις, ἦθος ἢ πάθος ἐμφάνων, ἢ καὶ ξυναμφότερα. Az ethost és a pathost azonban másképpen értelmezi, mint Hermogenes: . . . ἦθος δὲ ἢ πάθος ἢ καὶ ξυναμφότερα, ἐπειδὴ ἢ πρὸς καθόλου τις ἀποβλέπει, ἢ πρὸς τὸ ἐκ περιστάσεως γενόμενον. Az elsőre példa: mit mondana egy gyáva ember, ha csatába kellene mennie, a másokra: mit mondana Agamemnon, mikor Tróját elfoglalta. A példákból egész világosan látszik, hogy nála az ethopoiia akkor ἠθική, ha tipikus esetet tárgyal, viszont ha egyszer előforduló esettel foglal-

¹ Alexandriai Severossal O. Schissel és tanítványai több folytatólagos cikkben foglalkoztak «Severus von Alexandria» cím alatt; I. O. Schissel: BNgJb 8 (1929/30) 1 skk.; P. Karnthaler: BNgJb 8 (1929/30) 327 skk.; J. Glettner: BNgJb 9 (1930/32) 97 skk.; A. Staudacher: BNgJb 10 (1932/34) 321 skk.; K. Pichler: BNgJb 11 (1934/35) 11 skk.

² L. O. Schissel: Theodoros von Kynopolis, BNgJb 8 (1929/30) 331 skk.

³ Aphthonios: Progymnasmata, Περὶ ἠθοποιίας, ed. H. Rabe. (Lipsiae 1926) 35¹¹⁻¹⁴.

⁴ Nicolai Progymnasmata, ed J. Felten (Lipsiae 1913) 63—67.

kozik, akkor *παθητική*. Ebben eltér Hermogenestől. Ezután kitér az ethopoiia és prosopopoiia közötti különbségekre, ami akkor, úgy látszik, vitás kérdés volt, és Hermogeneshez hasonlóan határolja el a kettőt. Az időbeosztásban is egyetért Hermogenesszel, csak részletesebben fejtegeti. Beszél ezután még az ethopoiia stiláris követelményeiről is, ebben a tekintetben ő adja a legrészletesebb utasítást: *Χρηὲ δὲ τὴν ἀπαγγελίαν κομματικώτεραν εἶναι μᾶλλον, καὶ οἷον πρὸς < . . . > ἀλλὰ μὴ περιοδικῶς συμπληροῦσθαι· τὸ γὰρ περὶ τὴν φράσιν καταγίνεσθαι πάθους ἀλλότριον, ἴδιον δὲ καὶ χαιρόντων καὶ θρηνούντων τὸ συντόμως καὶ διὰ βραχέων ἔτερα ἐφ' ἑτέροις ἐπάγειν*. Ezután az ethopoiákat retorikailag csoportosítja (*ἐγκωμιάζοντες, κατηγοροῦντες, συμβουλευόντες*), majd ismét visszatér a stílusra: *Προομιῶν δὲ ἔνταῦθα συνεστραμμένων, ὅπου γε μηδὲ τῆς ἄλλης φράσεως τοιαύτης χρεία, οὐ δεησόμεθα, ἀλλ' οὐδὲ διηγήσεων σωζουσῶν τὴν ἀκολουθίαν, εἰ δὲ μή, λείπειτο ἂν τὸ πάθος, οὐδὲ ἀγωνιστικὸς ἔσται ὁ λόγος, ἀλλὰ μόνον κινῶν τὸν ἀκροατὴν εἰς ἡδονὴν ἢ εἰς δάκρυα*.

Az ethopoiia elméletében később jelentős változás már nem történt; továbbra is szerepelt a szónoki progymnasmák között. Tudjuk, hogy a VI. század szofistái, pl. a gazai Prokopios és tanítványa, Chorikios is írtak ethopoiákat;¹ ezek azonban az utolsó nyomai ennek a műfajnak ebben a korban.

Ezután hosszú időn keresztül szünetelt az érdeklődés a retorika és általában a retorikai jellegű irodalom iránt. A bizánciakat a retorika csak a X—XI. században kezdte újra érdekelni. Ezen a téren sem alkottak azonban eredetit, hanem a klasszikus mintákra támaszkodva építették ki retorikai rendszerüket. Legnagyobb hatással rájuk ezen a téren, amint ezt O. Schissel kimutatta,² Aphthonioson keresztül Libanios volt. Kimutatható ezenkívül Hermogenesnek (a Suidas-féle lexikon *ἡθοποιία* címszó alatt Hermogenes meghatározását adja) és Nikolaosnak a hatása is. Egyébként a hatások tekintetében nehéz határt vonni, mert ez a három theoretikus: Hermogenes, Aphthonios és Nikolaos, mint fentebb láttuk, szinte szóról-szóra ugyanazt mondja (Schissel «synoptikusok»-nak nevezi őket).³

A progymnasmák között állandóan szerepel az ethopoiia. Ennek a műfajnak a keretében a lehető legkülönbözőbb témákat dolgozzák föl. Természetesen a kereszténységgel összefüggő témák vannak túlsúlyban, de nem ritka a klasszikus tárgy sem, sőt aktuális politikai téma is elő-

¹ Christ—Schmid—Stählin: id. m. II. 2. 1030.

² O. Schissel: *Rhetorische Progymnasmatik der Byzantiner*, BNgJb 11 (1934/35) 1 skk.

³ Die Ethopoiie der Zoe bei Michael Psellos, BZ 27 (1927) 272.

fordul, igaz, hogy jóval későbbi korból, így pl.: Mit mondhatott Tilenk a legyőzött Bajazidnak?¹

Ioannes Doxopatres, XI. századi rétor *Ῥητορικαὶ δμιλῖαι εἰς τὸ Ἀφθονίου προγυμνάσματα*² c. munkájában külön fejezetben foglalkozik az ethopoiia elméletével, példát is ad rá: *Τίνας ἂν εἴποι λόγους Νικηφόρου τοῦ κειμένων τῶν παιδων*; Amint O. Schissel kimutatta, Michael Psellus történeti munkájában Zoe császárnő beszéde (Chron. V. 22—25) tulajdonképpen nem más, mint ethopoiia.³

Igazi virágzásra azonban a retorika és ezzel együtt az ethopoiia is a XII. században jutott. Ekkor írja Eustathios thessalonikei életrajzi ethopoiiját: *Ποίους ἂν εἴπε λόγους Ὁμοκλήσων, ὅτε τῇ ἐπαύριον μὴ θάνατον τοῦ πολλὰ εὐεργετήσαντος αὐτὸν ἀγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Μιχαήλ, τοῦ τοῦ Ἀγγιᾶλου, λουόμενος ἀφηρέθη ἐξ ἀποστολῆς τοῦ μεγάλου οἰκονόμου τοῦ παντεχνῆ τὸ ἔξω στρῶμα καὶ τὰ ἱμάτια καὶ λοιπά, τὰ ἄστε αὐτίκα δοθέντα πτωχοῖς.*⁴ Ugyancsak ebben a században élt Nikephoros Chrysoberges rétor, akinek két ethopoiija maradt ránk:⁵ *Τίνας εἴποι λόγους χριστιανὸς φιλολόγος Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου κωλύοντος ἑλληνικὰς βίβλους ἀναγιγνώσκειν*; és *Τίνας ἂν εἴπε λόγους ὁ Ἀραῶν, τοῦ Μωϋσέως εἰς τὸ ὄρος χρονίσαντος παρεχόμενος τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὲρ ἐκεῖθεν ἀναγκασθεῖς, καὶ ἔμοσχοποίησαν.* Ebben a században élt Nikephoros Basilakes, a legtermékenyebb bizánci rétor. Az ő munkásságáról, valamint Kinnamoshoz való viszonyáról alább részletesebben lesz szó, itt meg csak annyit jegyzek meg, hogy míg az eddigi ethopoiia-írók tárgyukról amint láttuk, főképpen a kereszténység gondolatvilágából merítették, addig őnála már erősen tapasztalható a «korai bizánci reneszánsz» hatás túlnyomó részben klasszikus témákkal foglalkozik. És végül ekkor írta Kinnamos is ethopoiiját. Ha összevetjük művét elméleti szempontból az eddig tárgyalt ethopoiia-akkal, semmi újítást vagy eltérést nem tapasztalunk. Általában megfelel a Hermogenes—Aphthonios—Nikolaos-féle elméleteknek.⁶

Kinnamos műve *ἠθοποιία ἀπλῆ*, mert a festő magához beszél. F

¹ K. Krumbacher: Geschichte der byzantinischen Litteratur (München 1897) 491.; v. ö. Gy. Moravcsik: Byzantinoturcica I. (Budapest 1942.) 249.

² Walz: Rhet. Gr. II. 81—564.

³ O. Schissel: Die Ethopoiia der Zoe bei Michael Psellos, BZ 27 (1927) 271 skk.

⁴ Eustathii opuscula, ed. T. L. F. Tafel (Frankfurt a. M. 1832) 328 skk.

⁵ F. Widmann: Die Progymnasmen des Nicephorus Chrysoberges, BNGJ 12 (1935/36) 12 skk. és 241 skk.

⁶ Már itt megemlítem, hogy Nikephoros Basilakes, aki, mint látni fogjuk, minden valószínűség szerint Kinnamos tanítója volt, retorikai munkájában szóra átvette Aphthonios elméletét. L. 26. l.

Hermogenes meghatározása szerint nézzük, akkor *ἠθικὴ*, mert az értelemhez szól, érzelmi elem nincs benne. Nikolaos meghatározása szerint azonban *παθητικὴ*, mert egyszer előforduló esetet tárgyal. A hármas időbeosztást is megtaláljuk benne: 1—31 a jelen állapot festése, 32—85 a mult leírása, 86—88 a jövőé. Stiláris szempontból is megfelel a követelményeknek. Rövid, egyszerű, mellérendelt mondatokat használ, a mellékmondatokat kerüli. Ezt mutatják a tömegesen alkalmazott *καί*-ok is. Ez utóbbi kérdés részletesebb tárgyalására a «Nyelv és stílus» című fejezetben még visszatérünk.

2. Tárgy.

Az Apollon—Daphne-monda valószínűleg igen régi eredetű, bár teljesen kialakult formájával, mint látni fogjuk, csak meglehetősen késői korban találkozunk. Azonban, hogy az eredete sokkal régebbi időre tehető, azt bizonyítja, hogy már a homerosi Apollon-himnusz (II.) is Apollon fájának mondja a babérfát (214—16):

... ἱερά τε ῥέξουσι καὶ ἀγγελέονσι θέμιστας
Φοῖβον Ἀπόλλωνος χρυσαόρου, ὅτι κεν εἶπῃ
χρείων ἐκ δάφνης γυάλων ἔπο Παρνησοῖο.

A babérfát Aristophanes is *πυθικὴ*-nek nevezi és Apollonnal hozza kapcsolatba (Plutos 213):

... εἶπε μοι
ὁ Φοῖβος αὐτὸς Πυθικὴν σείσας δάφνην.

Ezekből láthatjuk, hogy a babérfát már a legrégibb időben is Apollon fájának tartották. Hogy az Apollon—Daphne-monda most ismeretes formájában mikor alakult ki, nem tudjuk. Első biztos nyomunk a monda ismeretéről Lukianosnál van,¹ de egészen nyilvánvaló, hogy ekkor már régen kialakult. Ettől kezdve azután a mythographus- és kommentárirodalomban igen gyakran találkozunk ezzel a mondával. Egy költői földolgozását ismerjük: Ovidius a *Metamorphoses*-ben (I. 452—567) leírja Daphne átváltozását.

A monda leggyakoribb változatát a következőkben foglalhatjuk össze: Daphne Ladon-nak (arkadiai folyó) és Ge-nek a leánya.² Apollon

¹ Θεῶν διάλογοι 2. Luciani Samosathensis opera, ed. C. Jacobitz (Lipsiae 1909) I. 73—74. — A Daphne-mondáról általában I. W. H. Roscher: Ausführliches Lexikon der gr. u. röm. Mythologie I. (Leipzig 1884—1890) s. v. Daphne és Pauly—Wissowa: Real-Encyclopädie IV. (Stuttgart 1901) s. v. Daphne.

² Pausanias X. 7, 8; Libanios Narr. 11., Libanii opera, ed. R. Foerster (Lipsiae 1903) VIII. 44.; Schol. Hom. II. I 44., Scholia Graeca in Homeri Iliadem, ed. G. Din-

szerelmével üldözi, ez üldözéstől anyja menti meg, úgy, hogy magához veszi és Apollonnak a lány helyett egy babérfát növeszt. A mondának több változata is van, pl., hogy Daphne apja Amyntas,¹ vagy Peneios thessaliali folyó.² Arra nézve sem egyeznek meg a szerzők, hogy hol történt az átváltozás. Ovidius, minthogy a Peneios-t tartja Daphne apjának, e mellé a folyó mellé teszi a monda színhelyét. Libanios ezzel szemben elmondja,³ hogy I. Seleukos Nikator Iova Antiochia mellett vadászat közben egy nyílhegyet rugott ki a földből, amelyen ez a fölirat volt: *Φοίβου*. Ebből arra következtettek, hogy itt történt Daphne átváltozása. Azt gondolták ugyanis, hogy Apollon a leány elvesztése miatti bánatában szétszórta a nyilait. Ezért azután Antiochia egyik elővárosát Daphneről nevezték el, ott volt *Δαφναῖος Ἀπόλλων* temploma!

A teljesség kedvéért megemlítem még, hogy Daphne és Apollon kapcsolatához még két monda fűződik, bár ezek minket kevésbé érdekelnek, mert Kinnamos ethopoiája nem tesz róluk említést. Az egyik ilyen mondát Pausanias említi.⁴ Eszerint Leukippos, Oinomaos fia, szereti Daphnét és a szerelemtől húzódozó leányt női ruhában közelíti meg. Apollon féltékenységében fürdésre készíti Daphnét, fürdés közben a leány leleplezi és megöli Leukippos-t. Tudunk végül még egy harmadik Daphne-mondáról is, melyet Diodoros jegyzett föl.⁵ Ez a monda Daphnét a thebai-i Teiresias leányának mondja, akit a Thebai ellen támadó hét vezér utódai, az epigonok, miután elfoglalták Thebait, ajándékuul vittek el Delphoiba. Itt atyjától nyert jóstudománya segítségével jóslatokat mondott és így a Sibylla nevet nyerte. A monda szerint jóslatait Homeros költeményeiben fölhasználta. Végül meg kell említenem az Apollon—Daphne-mondának még egy ókori földolgozását: Libanios az említett helyeken kívül még egyszer foglalkozik ezzel a témával; egy ethopoiát írt róla, amelyet Kinnamos mintául használt, erről azonban részletesebben az irodalmi minták tárgyalásánál lesz szó.

Hogy az Apollon—Daphne-monda Bizáncban sem volt ismeretlen, arról Kinnamos ethopoiáján kívül tanuskodik még egy XII. századi ismeretlen költőnek a verse, mely a cod. Marcianus gr. 524-ben maradt ránk:⁶

dorf (Oxonii—Lipsiae 1879); Aphthonios Prog. 5, 6, Walz: Rhet. Gr. I. 72.; Servius Aen. II. 513, Buc. III 63. ed. Thilo—Hagen.

¹ Parthenios: Erot. 15., Mythographi Graeci, ed. E. Martini. II. 1. 29.

² Ovidius Met. I. 452 skk.

³ I. 2. 467.

⁴ VIII. 20, 2.

⁵ IV. 66. ed. Vogel (Lipsiae 1888).

⁶ *Νέος Ἑλληνομνήμων* 8 (1911) 180—181.

Πρὸς ξόλον δάφνωνον ὃν ἐν ὀπιῇ.
 Δάφνη, τί κρύπτει; Μὴ τὸν Ἀπόλλω πάλιν
 λαθεῖν θέλουσα τῆς ὀπιῆς ἔνδον γίνῃ;

A monda elterjedettségét és kedveltségét bizonyítja egyébként az a sok művészi ábrázolás, amely Apollonról és Daphnéról az ó-, közép- és újkorból ránkmaradt.¹

De nemcsak az Apollon—Daphne-monda volt Kinnamos idejében Bizáncban közismert. Az ú. n. korai bizánci reneszánsz korában a klaszszikus ókor iránti érdeklődés általános volt. Retorikai stílusgyakorlataik tárgyát a klasszikus korból merítették,² hasonlatokért a pogány mitológiához fordultak, az ógörög írókat nyelvben, stílusban utánozni igyekeztek. Kinnamos is, mint majd látni fogjuk, ethopoiáját klasszikus görög, tehát erősen archaizáló nyelven írta; hasonlatai, célzásai is mind az ókori pogány görög gondolatvilághoz tartoznak.

Az ethopoiia tárgyával kapcsolatban még a következő részletek szorulnak magyarázatra:³

9: *μαντικὸν φυτόν*: a babérfa Apollonnak van szentelve, azért *μαντικόν*.

14—15: *πυθομένοις*... *Πύθιος*: célzás Apollon jósdájára és egyben szójáték. *Ὁ Πύθιος* = Pytho-i (delphoi) Apollon mellékeve már a homerosi Apollon himnuszban (374.).

22—23: célzás a hold változásaira. Daphne is megváltozott formában jelenik meg előttünk, miként a hold.

32—33: Theias, Belos assyr király fia, felesége Oreithyia nimfa.⁴ Myrrha leánya, akivel tudtán kívül vérfertőzést követett el. Ebből az egyesülésből származott Adonis. Adonist már Hesiodos is említi, amint ezt Apollodorostól tudjuk,⁵ nála azonban Phoinix és Alphisiboia fia. A mondának még több változata is van, így pl. az, hogy Adonis Zeus fia.⁶ A minket érdeklő legáltalánosabb változat először Apollodorosnál fordul elő,⁷ aki valószínűleg Panyasisból merít. Eszerint Aphrodite megharagszik Myrrhára és vétkes szerelemre gyújtja apja iránt. Dajkája

¹ L. W. Stechov: Apollon und Daphne (Stud. d. Bibl. Warburg XXIII.), Leipzig—Berlin 1932.

² L. Nikephoros Basilakes munkásságát az «Irodalmi minták» c. fejezetben.

³ A következőkben a számok a jelen kiadás görög szövegének sorszámaira vonatkoznak.

⁴ Antoninus Liberalis 34, 1., Mythographi Graeci, ed. E. Martini (Lipsiae 1896) II. 115.

⁵ III, 14, 4., Mythographi Graeci I. ed. R. Wagner (Lipsiae 1894) 159.

⁶ Probus in Verg. Ecl. X. 18. ed. Thilo—Hagen.

⁷ III, 14, 4., Mythogr. Gr. I. 159.

segítségével 12 éjszakán át sikerül apját megcsalnia. Mikor az apa rájön a bűnre, karddal üldözi leányát, de az az oltárhoz menekül, ahol az istenek mirtusfává változtatják. Ez a fa 10 hónap múlva megreped és így születik meg Adonis. Később ez a mítosz még sokféleképpen változott. Minket érdeklő változat, hogy Myrrha apját segítség nélkül szedi rá, úgy hogy leitatja. Ez a változat szerepel itt is (37—39). Többször is szerepel ez a változat (pl. Servius Aen. V. 72), de legfontosabb számunkra az, hogy Nikephoros Basilakes is ezt használta. (Lásd az «Irodalmi minták» c. fejezetet.)

42—44: Célzás Zeus és Leda viszonyára. Leda, Thestios aitoliai király és Eurythemis leánya,¹ Tyndareus felesége, akihez Zeus hattyú alakban közeledett.

44—45: Zeus és Danae szerelme. Danae Akrisios argosi király és Eurydike leánya volt.² Akrisios öreg korában fiú utódot szeretett volna, azonban a delphoi jósda figyelmeztette, hogy Danae leányától származó fiú unokája meg fogja ölni. Ezért leányát ércutoronyba zárva őriztette. Zeus azonban aranyeső alakjában behatolt a toronyba és ebből az érintkezésből született Perseus.³

45—46: Zeus és Europe szerelmére célzás. Europe Phoinix⁴ és Perimede⁵ leánya. Anyjára nézve nem egységes a hagyomány. Eustathios Kassiepeiát említi,⁶ Moschos Telephassat,⁷ stb. Zeus a leányt bika alakjában közelítette meg, hátára vette és Sidonból (vagy Tyrusból) Kréta szigetére úszott vele. Ebből a szerelemből született Minos és Rhadamanthys,⁸ vagy más változat szerint Minos és Sarpedon.⁹

46—48: Az a hit, hogy a rothadó marhadögből méhek kelnek életre, igen régi. Első nyoma a Bibliában van,¹⁰ ahol Sámson a megölt oroszlán testében méheket és mézet talál. A görögöknél Nikandros említi először.¹¹ Varro is tud róla.¹² Vergiliusnál már teljesen fejlett alakjában jelenik meg a monda.¹³ Ovidius is említi,¹⁴ Libanios pedig a következőket mondja:

¹ Apollodoros 1, 7, 10., Myth. Gr. I. ed. R. Wagner 23.

² Apollodoros 2, 2, 2., Myth. Gr. I. 58.

³ Apollodoros 2, 4, 1., Myth. Gr. I. 60—61.

⁴ Il. XIV. 321.

⁵ Pausanias VII. 4., 1.

⁶ Il. XIV. 321.

⁷ Moschos I. *Ἐρώπη* 42., *Bucolicorum Graecorum reliquiae*, ed. H. L. Ahrens (Lipsiae 1904²).

⁸ Il. XIV. 322.

⁹ Herod. I. 173.

¹⁰ Birák könyve XIV. 8.

¹¹ *Θηϊακά* 741—742.

¹² *De re rustica* II. 5, 5.

¹³ Georg. IV. 281—314.

¹⁴ *Fasti* I. 377—380.

“Ὅστις γὰρ οὐκ ἔχων μελίττας σμήνηους ἐπιθνυμῆι μελιτῶν, βοῶν κτείνει ῥοπάλοισι, εὐθὺς δὲ τὸ σῶμα τίκει μελίττας.¹

48: Eros Hesiodosnál szülők nélkül születik a chaosból Gaia után.² Sappho is megemlékezik Eros származásáról, méghozzá többször is, eltérően, amint ezt Pausaniastól tudjuk.³ Euripides nevezi először Zeus fiának⁴ és ez a változat szerepel itt is.

59: A kutyát a bujaság jelképének tekintették. H. Herter szerint: «*Κῶων*... ist späterhin Terminus für das Frenum praeputii; ursprünglicher aber wird die Benennung des ganzen (männlichen oder weiblichen) Gliedes mit diesem Worte sein, die sich aus der Verächtlichkeit oder auch der Unverschämtheit des Hundes erklären mag.»⁵

61: *Λόξιας* Apollon neve, mely rendszerint önállóan, Apollon nélkül fordul elő és majdnem mindig a jós-Apollont jelenti. Már az ókorban bizonytalanak tartották a szó etimológiáját. Rendszerint *λοξός* (= görbe)-ből vezették le és a jóslatok homályosságával hozták kapcsolatba.⁶ Másik magyarázat, hogy mert a nap látszólag ferdén jár az égen, azért *Λόξιας* Apollon.⁷

3. Nyelv és stílus.

Ethopoiáink stílusának legjellemzőbb sajátága az erős archaizálás. *Σύν* helyett gyakran *ξύν*-t ír Kinnamos, szívesen használ homerosi szavakat, pl. *ἔδνα* (11)⁸ vagy *στίλβω* (17),⁹ a *μαίωμα*-t tárgyasan használja, amire Aischylosnál találunk párhuzamot.¹⁰ Az *ἄτω* + genitívus jelentése nála: «engedelmeskedem» (15), pedig ez a klasszikus korban is költői használatnak számít.¹¹ Ugyancsak erős archaizáló szándékra mutat, hogy egy

¹ Laud. bov., ed. Foerster VIII. 273. — L. erről részletesebben Polednik Gyula: A méhek szaporodásának antik kutatói és a *βουγονία*, EPhK 60 (1936) 245 skk.

² Theog. 120.

³ IX. 27, 3. — Valamennyi istent, akiket a hagyomány Eros szüleiül említ, felsorolja egy Theokritos-scholion XIII 1/2 c., Scholia in Theocritum vetera, ed. A. Wendel (Lipsiae 1914) 258.

⁴ Hippol. 534.

⁵ Gnomon 17 (1941) 329; v. ö. PhW. 1939. 9 f. és H. Herter: De dis Atticis Priapi similibus, Bonn 1926.

⁶ *Λοξῶν δὲ καὶ περισκελῶν ὄντων τῶν χρησμῶν, οὗς δίδωσι, Λόξιας ὀνόμασται* Cornutus: Theologia Graeca, ed. C. Lang (Lipsiae 1881) 67₁₄—15.

⁷ Diodoros I. 98.; v. ö. Roscher: Lexikon s. v. Loxias.

⁸ II. XVI. 178 és Od. VIII. 318.

⁹ II. III. 392 és Od. VI. 273.

¹⁰ ... *μεμῆροτ' οὐ σμικρὰν νόσον* (Prom. desm. 977.)

¹¹ Aischylos Pers. 874: ... *τοῦδ' ἄνακτος ἄϊον*... és Aristophanes Neph. 1166: ... *ἄϊε σοῦ πατρός*. — Ezzel a hellyel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a kódex *ἄϊε* helyett *ἄελ*-t ír, de ez nem ad jó értelmet; már maga a mondat szerkezete

helyen még kettős számot is használ (*ἀμορῶν* 72). Ezek a legfeltűnőbb archaizmusok. Ezekon kívül azonban az ethopoiának úgyszólván minden szavát föl lehetne sorolni és kimutatni rajtuk az archaizáló törekvést.

Csak három sajátosan bizánci szó fordul elő az ethopoiában: a *κυρός* (1),¹ a *παστάς* (10) és az *ἀστεράρχης* (22). Ezek közül is az első valószínűleg nem Kinnamostól, hanem attól a másolótól származik, aki az ethopoiát a nápolyi kódexben leírta. A *παστάς*, bár klasszikus helyen is előfordul,² a bizánci nászdal-költészet tipikus szava; az *ἀστεράρχης* pedig a Thesaurus szerint csak Niketas Eugenianosnál, Kinnamos kortársánál fordul elő,³ mégpedig szintén a *φωσφόρος*-szal kapcsolatban, valószínű tehát, hogy ezt a szóképet Kinnamos tőle vette át.

Előfordul ezenkívül még néhány, ha nem is tipikusan bizánci, de a klasszikustól eltérő szóhasználat. Ilyen szavak: *νυμφοστόλος* (11), amely először Josephus Flaviusnál fordul elő,⁴ a *νυμφών* (13), mely bibliai szó,⁵ az *ἀνεπίτροφος* (20),⁶ melynek klasszikus formája *ἀνεπίτρεπτος*, és a *θαλαμεύω* (37)⁷. Klasszikustól eltérő praepositio-használatot két helyen találunk: ... *κατὰ τῆς γραφῆς ὁ πίναις ἐκπεπολέμωται* (6)⁸ és *Ἐδεικνυ τῶ Δι καὶ σύμβολον κάλλους εἰς κόρην* (45—46). A klasszikus nyelvhasználattól eltérő továbbá még a következő két, egymással rokon, rendkívül tömör kifejezés: *Τῆ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνθρώπων τὸ μῖσος*

is mutatja, hogy az *αἰ* helyére egy ige kívánkozik. Tekintve, hogy a *αἰ* és az *αἰ*el kiejtése között Bizáncban nem volt különbség, az elírás könnyen magyarázható.

¹ Du Cange: Glossarium ad scr. med. et inf. graec. s. v. *κῦρ*: *κύρης*, *κῦρις*, *κυρός* pro *κύριος*, Dominus. — A szónak ez az alakja egyébként nagyon gyakran előfordul egykorú szövegekben.

² Theokritos XIX. 46., ed Ahrens.

³ 1, 1: *Νῦν τοῦ φερανθοῦς ἀστεράρχου φωσφόρον...*; 4, 300: *ἽΟ λυπηρὸς αὐτὸς ἀστεράρχης φωσφόρος...* (a Thesaurus után idézve); v. ö. Demetragos: *Μέγα λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης* II. (Athén 1936) 1069.

⁴ Ant. 7. 5, 8, 6, ed. Naber (Lipsiae 1888) I 322₁₁.

⁵ Máté 9, 15 és Lukács 5, 34.

⁶ Először Herodianosnál fordul elő: VII, 10., ed. I. Bekker (Lipsiae 1855) 183₂, azonban a Bailly-féle szótár szerint (Dictionnaire Grec-Français, Paris 1910⁶) itt kétes. Később gyakran használatos ez a szó: pl. Iosephos Rhakendytes is használja (Walz III. 520—21.).

⁷ A *θαλαμεύω* már Heliodorosnál előfordul: IV. 6., ed. J. Bekker (Lipsiae 1855) 103₆, nála azonban azt jelenti, «hogy feleségül veszek». Abban a jelentésben, amire nekünk szükségünk van, Theophylaktos Symokattesnél találjuk: I. 4., ed. de Boor (Lipsiae 1887) 48₃.

⁸ Érdekes, hogy ugyanez a kapcsolat megtalálható Kinnamos történeti művében is: *κατὰ Στεφάνου ἐξεπολέμωσεν* 235₉, ed. Bonn.; v. ö. F. Hörmann: Beiträge zur Syntax des Johannes Kinnamos (München 1938) 48.

ἐγκάθηται (7) ἐς . . . ἢ δὲ Δάφνη μέχρι καὶ χρωμάτων τὴν μανίαν ἐτήρησε καὶ μέχρι ἀψύχου τὴν ὄργην ἐθαλάμεισε (36—37).

Említésre méltó még a következő ritka szerkezet: κόρη πολλή τὸ κάλλος (62). Hasonló szerkezetet találunk már Herodotosnál: πολλὸς ἦν ἐν τοῖσι λόγοισι (VIII. 59). Accusativus respectivusszal Dionysios Halikarnasseusnál: ῥώμην πολὺς Ant. Rom. II. 42. ed. Jacoby (Lipsiae 1885) I. 213.

Előfordul az ethopoiában néhány ἄπαξ λεγόμενον is, ezek a következők: ἐπινύμφιος (12)¹, μορφάζομαι (29),² ἐπιλοξεύω (61),³ θεσμοφορέω (66)⁴ és ὕδατοβάμων (78).⁵

Befejezésül megemlítem Kinnamos ethopoiájának az archaizálás mellett a másik legföltűnőbb stiláris sajátosságát. Jellemző a mondatoknak bizonyos párhuzamos szerkesztése. Ez a párhuzam néha két mondat között, néha ugyanannak a mondatnak a két tagja között igen sok helyen határozottan fölismerhető. Ilyen párhuzamos szerkesztésű mondatok pl.:

Ἄπο δάφνης ὁ πίναξ, | ἀπὸ κόρης ἢ δάφνη (6—7).

. . . καὶ τὴν φύσιν μεταβαλοῦσα | τὸν τρόπον οὐ ξυμμετέβαλε (8).

. . . μαντικὸν φυτόν | οὐ δέχεται | θεὸν μαντικόν (9).

. . . θεοῦ ἀπὸ χρωμάτων | καὶ κόρης ἀπὸ φυτοῦ (11).

Καὶ τῆς βαφῆς οὐκ αἶτι | καὶ τῶν χρωμάτων οὐκ ἐπιστρέφεται (15—16).

. . . παῖς ἀπὸ Γῆς οὕτω στιλβούσης τὸ κάλλος στιλβουσα, | καὶ ἀπὸ γλυκέος ῥεύματος γλυκεῖαν καὶ τὴν ὄραν καθέλκουσα (17—19).

Ὁ μὲν γραφόμενος οὐ μορφάζεται | ἢ δὲ οὐ δέχεται τὰς βαφάς (29—30).

. . . ἢ δὲ Δάφνη μέχρι καὶ χρωμάτων τὴν μανίαν ἐτήρησε | καὶ μέχρι ἀψύχου τὴν ὄργην ἐθαλάμεισε (36—37).

Θεὸς ἐδίωκεν ἄνθρωπον | καὶ θεοῦ ἦν ἐρώμενος ἄνθρωπος (67).

. . . τὴν μαντικὴν πηγὴν ἀνέστειλε, | καὶ τὰς τοῦ βλεπεῖν φλέβας ἀνέφραττεν (70).

Ὁ μὲν ἐνῖκα τῇ φύσει τὴν κόρη, | ἢ δὲ τῷ τάχει τὸν ἐραστὴν (73—74).

¹ Sophokles Antig. 815. codd: ἐπινυμφίδιος. Dindorf coniecturája: ἐπινύμφιος.

² μορφάζω többször is előfordul, így pl. Xenophon Conv. 6, 4; Ailianos: De nat. an. I 29. ed. R. Hercher (Lipsiae 1864) 18., csak a mediuma athesauristos.

³ λόξεύω és διαλοξεύω előfordul Libaniosnál (ed. Foerster VIII. 545—46.); ἐπιλοξεύω Herodotos IV. 71.

⁴ Handwörterbuch der gr. Spr. beg. von F. Passow, bearb. von F. Rost u. F. Palm, Leipzig 1841. s. v. θεσμοφορέα: . . . dies hieß auch θεσμοφορεῖν, und gehörte zu den öffentlichen Liturgien (Inscr. s. Well, 1, 1. p. 28, 14.). Ez a jelentés azonban nem illik az ethopoiába. Itteni jelentése valószínűleg: «jóslatot mondok».

⁵ Hasonló összetételek: ἵπποβάμων (Aischylos Prom. 805, Suppl. 284), πεδοβάμων (Aisch. Choeph. 591.).

4. Irodalmi minták.

Kinnamos irodalmi mintái közül először is Libaniost, a Kr. u. IV. századi rétor kell megemlítenünk, aki korának egyik legjelentősebb írója volt.¹ Szónoki iskolát vezetett Konstantinápolyban, majd Nikomediában, végül Antiochiában. Bár élete végéig pogány maradt és Julianus császár kedves embere volt, tanítványai közé tartozott Ioannes Chrysostomos és a későbbi keresztény korban is állandó erős hatást gyakorolt a bizánci retorikára. Igen sok munkája maradt ránk,² elsősorban beszédek, melyek fontos kortörténeti adatokat tartalmaznak, azután Demosthenes életrajza és több beszédének kivonata, végül — ami minket leginkább érdekel — egész sereg retorikai stílusgyakorlat, közöttük 27 ethopoiia. Libanios e progymnasmák útján gyakorolta a legnagyobb hatást a későbbi bizánci retorikára, főleg tanítványán, Aphthonioson keresztül. Hatásának legerősebb bizonyítéka éppen Kinnamosnak ez az ethopoiája, hiszen már Libanios is ugyanerről a témáról írt egy ethopoiát.³ Címe, mint majd látni fogjuk, csaknem szóról-szóra megegyezik Kinnamos ethopoiájának a címével és gondolatmenete is nagyjából ugyanaz: ő is először a jelen állapotot írja le: a fa nem fogadja be a festéket; azzal magyarázza a dolgot, hogy Daphne még festék formájában sem fogadja be Apollont. Fölsorolja ezután, hogy milyen isteneket festett már le eddig minden nehézség nélkül, majd ismét visszatér Daphne ellenállására, befejezi végül azzal, hogy most már ez a hihetetlen történet az Apollon—Daphne-mitosszal együtt el fog terjedni, Apollon veresége most már nyilvánvaló.

Ha összehasonlítjuk ezt az ethopoiát Kinnamos dolgozatával, azt látjuk, hogy új Kinnamosnál Eros hatalmának rajza és a befejezés.⁴ Stiláris szempontból is különbözik a két ethopoiia: Libaniosé *ἠθοποιία διπλή*, mert a festő Apollont szólítja meg, Kinnamosé *ἠθοποιία ἀπλή*, mert nála a festő magában beszél.

A következő helyeken a hatás szinte szószerinti:

¹ L. Christ—Schmid—Stählin id. m. II. 2. 987 skk.

² Kiadás: Libanii opera, rec. R. Foerster, I—XI., Lipsiae 1903—1923.

³ Ed. Foerster VIII. 399—401; v. ö. O. Schissel: Rhetorische Progymnastik der Byzantiner, BNgJb 11 (1934/35) 9.

⁴ A szerelem hatalmának rajzolásánál mintául szolgálhatott neki alexandriai Severosnak egy ethopoiája: *Τίνας ἂν εἶπε λόγους ζωγράφος γράφας κόρην καὶ ἐρασθεὶς αὐτῆς*; ed. K. Pichler, BNgJb 11 (1934/35) 11 skk. (18—27. sor). De hasonló motívum van Nikephoros Basilakesnál is (l. 27. old.), úgyhogy Severos hatása aligha közvetlen.

Kinnamos.

Ποίους ἂν εἶπε λόγους ζωγράφος
ζωγραφῶν τὸν Ἐπόλλωνα ἐν δαφ-
νίνῳ πίνακι, καὶ μὴ συγχωροῦντος
τοῦ πίνακος; (2—4)

ἜΩ τέχνη... (5)

...κατὰ τῆς γραφῆς ὁ πίναξ
ἐκπεπολέμωται. (6)

Ἐκ τῆς δάφνης ὁ πίναξ, ἀπὸ κόρης
ἢ δάφνης. Τῇ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνθρω-
πον τὸ μῖσος ἐγκάθηται. (6—7)

...τὴν φύσιν μεταβαλοῦσα...
(8)

Hasonló motívum Kinnamosnál
(32—40)

...μέχρι καὶ χρωμάτων...
(36)

Libanios.

Τίνας ἂν εἶποι λόγους ζωγράφος
γράφων τὸν Ἐπόλλωνα εἰς δάφνι-
νον ξύλον τοῦ ξύλου μὴ δεχομένου τὰ
χρώματα; (399₂₋₄)

...καταισχύνει μου τὴν τέ-
χνην... (399₉₋₁₀)

...τὰ δὲ χρώματα... πολε-
μούμενα τῷ ξύλῳ... (399₁₁)

Δάφνη μὲν ἢ κόρη, Δάφνη δὲ τὸ
φυτόν. τὸ μῖσος ἐν ἀμφοτέροις.
(399₁₆₋₁₇)

...μεταβληθεῖσα τὴν φύσιν.
(399₇)

ὦ Ζεῦ, θεῶν πάτερ, καὶ σὲ μὲν
ἐγεγράφειν καὶ ἐξ Ὀλύμπου τύπον
εἰς ἀνθρώπους μετήνεγκα. Ἦσαν
συζυγίαν τῷ θεῷ χαραττων οὐ
διήμαρτον. Ἀθηναῖα πρόμαχε, μετὰ
πατρός σε συνέγραφα, ἀλλὰ χαί-
ρουσα πάλαι πολέμοις οὐκ ἐπολέ-
μεις τῇ γραφῇ. ἤδη ποτὲ καὶ τῆς
Ἠχοῦς κατεφευσάμην τὸν πόθον
καὶ τὴν ἀσώματον θεὸν ἀποτυπώσας
οὐκ ἤσχαλλον καὶ φωνὴν ἐβιαζόμενην
παρθένον δεῖξαι τοῖς τύποις, ὑπη-
ρέτει δὲ μοι ἡ τέχνη χρώμασιν
ἀναγκασθεῖσα. νῦν δὲ παρθένος
μόνη με νικᾷ μνήμη καὶ προσρή-
ματι. (400₅₋₁₄)

...καὶ μέχρι δένδρων... (399₅)

A másik író, aki Kinnamosra hatással volt ethopoiíja megírásánál,
Nikephoros Basilakes.¹ Az írásmagyarázatnak volt a tanára a konstan-
tinápolyi ú. n. patriarchátusi főiskolán 1156 táján, azonban túlságosan

¹ L. Krumbacher: Geschichte der byz. Lit. (München 1897²) 473—74.;
C. Neumann: Griechische Geschichtsschreiber und Geschichtsquellen im XII. Jahr-
hundert (Leipzig 1888) 73—77; F. Fuchs: Die höheren Schulen von Konstantinopel
im Mittelalter (Leipzig—Berlin 1926) 37.

egyéni és merész nézetei miatt megfosztották állásától. De Nikephoros Basilakes nemcsak bibliamagyarozással foglalkozott, hanem szónoklattal is: a XII. század egyik legtermékenyebb és legnagyobb hatású rétora volt. Sok szónoki munkájáról tudunk s tudjuk azt is, hogy összegyűjtött munkáinak előszavában írt magáról egy szertelenül dicsekvő önéletrajzot, de ezek a munkák részint elvesztek, részint kiadatlanok. A minket legjobban érdeklő rétori progymnasmái azonban, ha nem is egészen kifogástalan kiadásban, rendelkezésünkre állanak.¹ Keresztény és pogány témákat egyformán szívesen dolgoz föl; ethopoiái között pl. ilyeneket találunk: *Τίνας ἂν εἴποι λόγους ἢ θεοτόκος, ὅτε μετέβαλεν ὁ Χριστὸς τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον εἰς τὸν γάμον* (Walz I. 499—501), vagy *Τίνας ἂν εἴποι ὁ δοῦλος λόγους τοῦ ἀρχιερέως ἀποκοπείς τὸ ὠτίον παρὰ τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ ἰαθεῖς παρὰ τοῦ Χριστοῦ* (504—505), de viszont vannak ilyenek is: *Τίνας ἂν εἴποι λόγους ὁ Αἴας ἰδὼν ἐν Ἄιδῃ τὸν Ὀδυσσεῖα μετὰ σώματος* (473—75), vagy *Τίνας ἂν εἴπη λόγους ὁ Ἡρακλῆς χρησιμὸν λαβὼν ἐκ Διός, ὡς ὑπὸ νεκροῦ μέλλει ἀναιρεθῆναι* (471—73). Sőt a keresztény és pogány gondolatvilág keverése is előfordul: *Τίνας ἂν εἴποι λόγους ὁ Ἄιδης τετραήμερον τοῦ Λαζάρου ἀνεγερθέντος* (466—69).

Kinnamoshoz való viszonya mindeddig tisztázatlan, csak gyanítani lehetett, hogy Kinnamos Nikephorosnak a tanítványa volt.² E kérdés éppen ennek az ethopoiának, mint Kinnamos egyetlen fiatalkori munkájának, szinte mondhatnánk iskolai dolgozatának vizsgálata alapján dönthető el. Lássuk tehát, mennyiben mutatkozik az ethopoián Nikephoros Basilakes hatása.

Kinnamos.

- ... καὶ μετὰ τὴν ἀνθρωπον ...
 (7) *νυμφοστόλος* (11)
ἔδνα (11)
 ... *γλυκεῖαν καὶ τὴν ὄραν* ...
 (18) ... *οἶνω, τῷ ἐπικούρω τοῦ σώματος*. (39)
 ... *τὸν θεῶν ὑπατον* ... (42)

Nikephoros.

- ... καὶ μετὰ τὸν ἀνθρωπον ...
 (495₁₉)³
νυμφοστόλον (435₁₆)
ἔδνα (426₇; 426₁₅; 470₂)
 ... *μελαίνειν τὴν ὄραν* ...
 (452₇)
 ... *μέθην* ... *ἐπίκουρον ἔρωτος* ... (430₇₋₈)
ὁ θεῶν ὑπατος *gyakori Nikephorosnál is* (477₃, 8; 479₂₃; 497₁₂ stb.)

¹ Walz: *Rhetores Graeci* I. 423—525. — A szöveghez lásd S. Peppink: *Ad Nicephorum Walzii* Vol. I., *Mnemosyne* 60 (1933) 409—422.

² L. Moravcsik Gy.: *A magyar történet bizánci forrásai* (Budapest 1934) 189; *Byzantinoturcica* I. (Budapest 1942) 180.

³ A számok a Walz-féle kiadás oldal- és sorszámjai (Rh. Gr. I. 423—525.).

Hasonló motívum 40—50.

... και τὰ κύκνων μουσουργεῖν
ἐξεπαίδευσε, .. (42)

... θερμὸς ἔραστής... περιε-
κέχυτο. (45)

... και ὁ Ζεὺς ὡς βοῦς ἐμυκή-
σατο, .. (46)

Ἐξέθλιψε και κατὰ καρδίας θνη-
τῶν ὡς βότρον τὸν ἡμερον, και
γεύεται τις τούτου και πυρπολεῖται
σπλάγγνα, και φλόγα τρέφει και τὴν
ψυχὴν ἀνακάεται. Και πυρὸς ὄλους
κρατῆρας τοὺς ὀφθαλμοὺς καινουρ-
γεῖ, και κατὰ βλεφάρων φλογὸς
ἀνεστόμωσε ῥύακας. (54—58)

... κατὰ κόρης πολλῆς τὸ κάλ-
λος ... (62)

Θεὸς ἐδίωκεν ἄνθρωπον· και θεοῦ
ἦν ἐρώμενος ἄνθρωπος. (67)

Ἐρως γὰρ αὐτῷ ξυνεθώλου τὸ
μαντικόν· (68)

Ἐπιπείλει τῇ φύγῃ ... (71)

... δεσμούς, οὐς πολλοὺς πολ-
λάκις ... ἐγάλκευσεν (71—72)

... ἐδραπέτευεν, ἔφευγεν ... (75)

ὦ Ζεῦ ὕπατε θεῶν και παί-
γνιον ἔρωτος, ὦ πάντων ἀνδρῶν
κρατῶν και παρθένῳ νικώμενος,
πάλαι σε ὡς ὄρνιν ἔρωσ ἐπτέρωσε,
και ὡς κύκνον ἄδειν ἔπεισε, πάλαι
ὡς βοῦν ὄπλαῖς τοὺς πόδας ὥπλισε
και ὡς ταῦρον μυκάσθαι παρεβιά-
σατο, και νῦν ὡς χρυσὸν ἐπέχρωσε
και ὡς ἔδνον ἐπέδωκεν (477₈₋₁₂)

... και τὰ κύκνων μουσουργεῖν
οὐκ αἰσχύνομαι (478₁₁₋₁₂)

... ἔραστής... θερμὸς περικέ-
χεται (476₉₋₁₀)

ὁ δὲ ... ὡς ταῦρος ὦν ἐμυκή-
σατο. (434₂₁) ἐμυκησάμην ποτέ και
ὡς βοῦς ... (478₁₄₋₁₅)

Hasonló kifejezések:

μικρὸν ὡς βότρον τὴν καρδίαν
ἔρωσ ἐθλιψε, μικρὸν κατὰ σπλάγ-
χνων ἐληνοβάτησε, και σπᾶ τις τοῦ
κρατῆρος και μέμνηε ... (478₂₃₋₂₅)

... ὑπεκκαίει τὰ σπλάγγνα ...
(433₁₂₋₁₃) ... και Διονυσιακοῦ πυ-
ρὸς ὄλους ἀναφαιμένη κρατῆρας τὴν
τοῦ Θύαντος ψυχὴν πυρπολεῖν με-
λετᾶ. (430₈₋₁₀) ... ὄλους κρατῆ-
ρας ἐπισπένδων πυρὸς ... (478₂₈)

... ὁ πολὺς τὰ θεῖα και μέγας
Γρηγόριος ... (442₁₃₋₁₄)

ἄνθρωπος ἦρα βοῦς, και γυναι-
κὸς ἦν ταῦρος ἐρώμενος. (434₁₈₋₁₉)

Ζεὺς γὰρ αὐτῷ συνεθώλου¹ τὸ
μαντικόν, (498₂₀₋₂₁)

... ἐπαπειλεῖται τῇ νόσῳ (468₁₋₂)

... δεσμούς, οὐς ... πολλοὺς πολ-
λάκις ἐγάλκευσεν (506₁₈₋₁₉)
ἔφευγεν, ἐδραπέτευεν ... (514₁₂)

¹ Walz: *συνεδόλου* sajtóhiba, l. Peppink i. m. 420.

Γῆ . . . τὰς λαγόνας περιεβόθρευ-
σε, καὶ πλατὸν τὸ στόμα ὑπέχαινε, . .
(75—76)

. . . καλὸν εἰς ὄψιν, . . (82)

. . . χρυσοῦν εἰς κάλλος . . . (83).

. . . γῆ δὲ τὸ στόμα περιεβόθρευε
καὶ πλατὸν ὑπέχαινε φάρυγγα . . .
(497₂₇₋₂₈)

. . . καλὸς . . . τὴν ὄψιν . . . (437₄)

. . . χρυσοῦν τὸ κάλλος παρθένῳ . . .
(438₁₂).

A párhuzamok áttekintése után most már megpróbálunk feleletet adni két kérdésre. Először is : tanítványa volt-e Kinnamos Nikephoros Basilakesnek? Másodsor : hogyan viszonylik Kinnamos ethopoiíája Libanioséhoz?

A párhuzamok alapján szinte készen áll a feleletünk mind a két kérdésre. Bőven találtunk párhuzamos helyeket Libaniosnál is, Nikephoros Basilakesnél is. Azonban, ha figyelmesen megvizsgáljuk ezeket a párhuzamos helyeket, a következő dolog fog a szemünkbe tűnni : Libanios-párhuzam kevesebb van, ezek is mind az ethopoiia elején csoportosulnak ; a Nikephoros Basilakes-párhuzamok száma jóval nagyobb és azok egyenletesen szétszórva találhatóak az egész ethopoiában.

Az első kérdésre mindjárt határozott választ adhatunk, már amennyire az ilyen esetekben az egyáltalában lehetséges. A párhuzamos helyek nagy száma, továbbá az a körülmény, hogy az átvett helyek Nikephoros Basilakesnek nem egy művéből valók, hanem úgyszólván minden retorikai stílusgyakorlatára jut egy-egy, arra mutat, hogy Kinnamos igen jól ismerte, szinte könyv nélkül tudta Nikephoros Basilakes retorikai stílusgyakorlatait, és ha valamilyen tárgyról írni akart, mindjárt mesterének erről a tárgyról írott szavai jutottak eszébe. Kinnamos tehát valóban tanítványa volt Nikephoros Basilakesnek.

Egészen másképpen áll a dolog a Libanios-párhuzamokkal. Nikephoros Basilakes valószínűleg azt a föladatot bizta Kinnamosra, hogy a Libanios által már egyszer kidolgozott témát dolgozza föl újra. Eleinte — úgy látszik — nehezen mehetett neki a dolog ; gondolatokban, kifejezésekben kénytelen volt Libaniosra támaszkodni, később azonban mindinkább sikerült neki függetleníteni magát mintaképétől. Csak egy ötletet kölcsönöz még tőle (a festő eddigi témáinak felsorolása 32—40). Ettől kezdve azonban munkája Libanios ethopoiíájától függetlennek mondható. Mesterének, Nikephoros Basilakesnek a retorikai stílusa azonban annyira átment a vérébe, hogy annak nyomai egész munkáján fellelhetők.

DE CINNAMI ETHOPOEIA

(Latin kivotat. — Argumentum latinum.)

De ethopoeia a Johanne Cinnamo, rerum Byzantarum scriptore, saec. XII. composita primus Carolus Krumbacher fecit mentionem (GBL² p. 281.), qui verba scriptoris in lucem prolaturus ex unico exemplo descripsit, neque tamen, quod animo conceperat, exsequi potuit. Idem opus nuperrime commemoravit O. Schissel (BNgJb XI. p. 9.), qui haud dubie ex historia litterarum a Carolo Krumbacher scripta profectus esse videtur.

Nostra haec ethopoeia in codice Neapolitano saec. XIII/XIV. (cod. Neapol. III. A. A. 6. fol. 100^v—102^r) nobis remansit. Haec editio e professoris Julii Moravcsik exemplaribus fotograficis (quae in libelli fine spectantur) ducit originem.

Juxta graecam orationem verba scriptoris in hungaricum sermonem conversa aequo ordine dedimus (p. 5—11.), in apparatu autem critico omnes illos locos, qui nobis immutandi videbantur, accuratissime significavimus. Supplet denique editionem explicationes, quibus illustrantur, quae sequuntur :

1. Principio ethopoeia erat orationis quoddam ornamentum, quod in rhetorum graecorum operibus saepius invenitur. Ut novum rhetoricum genus exeunte I. saec. a. Chr. n. inter scholarum rhetoricarum *προγγυνάσματα*, quae dicuntur, apparet. Primus, qui novum hoc genus ad artem et ad praecepta revocavit, II. saec. p. Chr. n. Hermogenes erat atque etiam diversa ethopoeiae genera distinxit. Hermogenis praecepta in rebus et in usu saec. IV. p. Chr. n. Libanius eiusque sectatores exercebant, inter quos praecipue Aphthonius. Ab Hermogenis, scholae auctoris, doctrina aliquantum recessit saec. V. Nicolaus, qui simili studio se collocavit in praeceptis describendis ethopoeiae. Novum hoc rhetoricum genus e scriptoribus VI. saec. p. Chr. n. maxime a Procopio Gazaeo et a Choricio colebatur. Byzantii a saec. XI. ethopoeia laetiora cepit incrementa : in doctrina eius XI. saec. Johannes Doxopates vestigia Aphthonii secutus laborabat, in usu autem imprimis

excellebant saec. XII. Eustathius Thessalonicensis, deinde Nicephorus Chrysoberges, post Nicephorus Basilaces, cuius mentem cogitationemque iam illa priore renascentium litterarum Byzantarum aetate vehementer commotam esse ex operibus eius facile perspicias, quippe qui in ethopoeiis suis magna ex parte vetustissimas fabulas exposuisset. His ethopoeiarum scriptoribus adiungitur etiam Johannes Cinnamus cum ethopoeia sua, quae aequae ac illae priores rem antiquissimam complectitur et ex Hermogenis opinione ἡθικὴ, ut vero Nicolao videtur, παθητικὴ est habenda.

2. Quod ad rem ipsam pertinet, formam notissimam fabulae Apollinis et Daphnes Cinnamus sibi elaborandam proposuit. Quae fabula saec. XII. Byzantii quantopere pervagata fuerit, testantur cuiusdam incerti auctoris versus (v. *Νέος Ἑλληνομνήμων* t. VIII. p. 180—181.). Sed Cinnamus opus suum rhetoricum etiam aliis antiquorum fabulis adornavit, quarum maxime insignes: ortus Adonidis (32—33.), Jovis et Ledae (42—44.), Jovis et Danaes (44—45.), Jovis et Europes amores (45—46.), Amoris origo (48.). Praeterea memoratu dignae sunt duae antiquis temporibus vulgatissimae fabulae: βονγονία, quae dicitur (46—48.) et canis imago libidinis (59.).

3. Cinnami verba atque orationis genus inspicientes scriptorem nostrum hac etiam in re praeceptis antiquorum adhaerentem reperimus. Inde ille nimius veterum vocabulorum amor, inde illa verborum recentioribus paene intacta supellex. Tantum verba παστάς (10) et ἀστεράρχης (22.) ex epithalamiorum saec. XII. compositorum oratione hausta esse videntur. Verba ab antiquorum scribendi arte discrepantia sunt, quae sequuntur: νυμφοστόλος (11.), νυμφόν (13.), ἀνεπίστροφος (20.), θαλαμειώ (37.). Ἄπαξ λεγόμενα sunt haec: ἐπινύμφιος (12.), μορφάζομαι (24.), ἐπιλοξεύω (61.), θεσμοφορέω (66.), ὕδατοβάμων (78.). Proprietas sententiarum eius est parallelismus, qui dicitur.

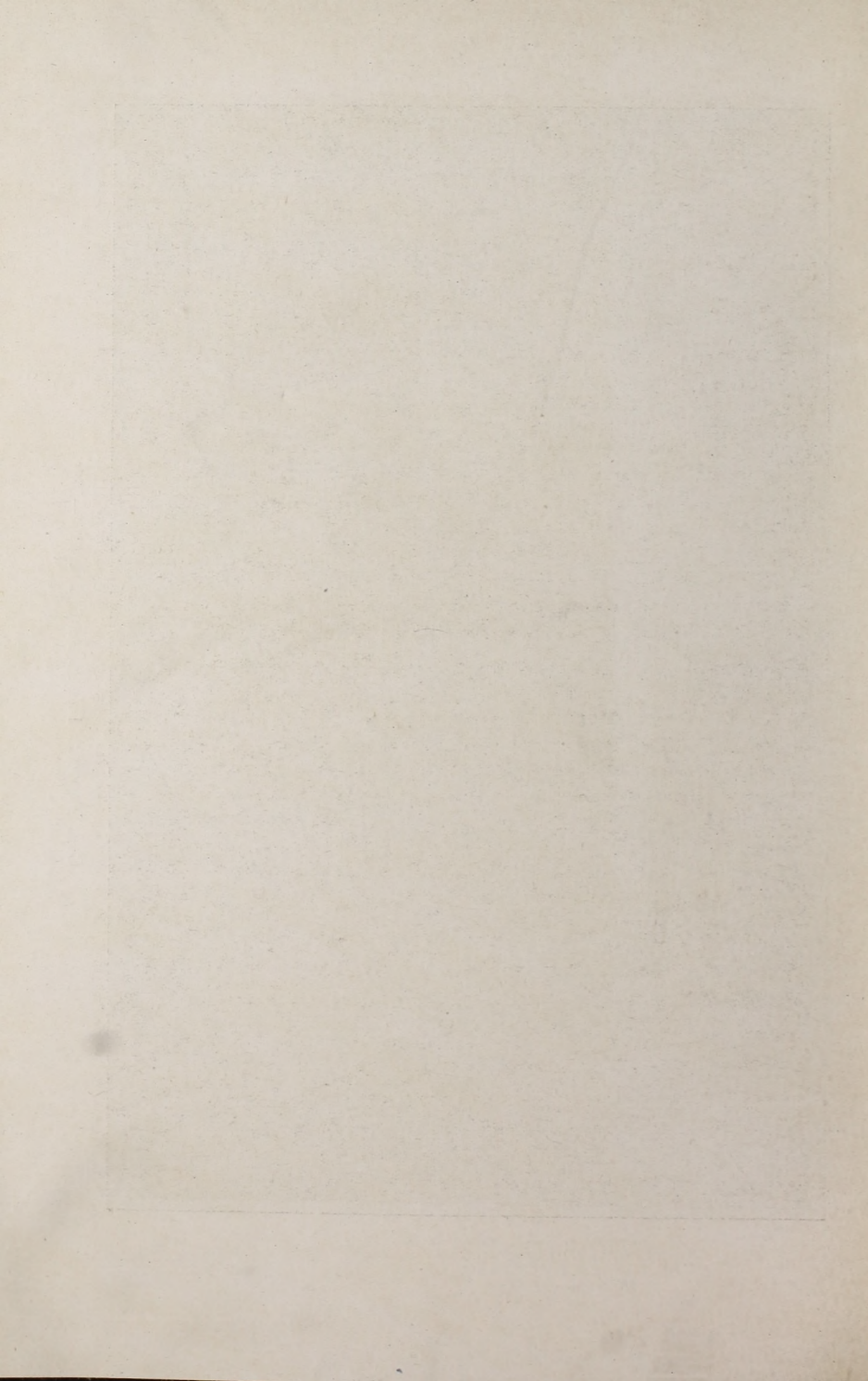
4. Daphnes fabulam iam ante Cinnamum saec. IV. p. Chr. n. Libanius quoque in ethopoeia composuit (ed. Foerster VIII. 399—401.), cuius inscriptio prope ad verbum cum Cinnami ethopoeiae inscriptione congruit atque etiam ipsa cogitatio magna ex parte eadem videtur. Sed Cinnamus etiam aliquid novi profert laude Amoris potentiae librique exitu. Praeterea apud Libanium pictor Apollinem alloquitur (ἡθοποιία διπλή), Cinnamus pictorem secum agentem producit (ἡθοποιία ἀπλή). Duobus operibus accuratius inter se comparatis etiam in genere dicendi multae similitudines inveniuntur (v. p. 25.). Ceterum Cinnamus Libanii imitator praecipue in priore ethopoeiae suae parte deprehenditur. At in Cinnami oratione formanda aequalis eius, Nicephorus Basilaces, rhetor

XII. saec., multo plus valuit, quem Cinnami magistrum fuisse viri docti iam pridem suspicabantur. Constat enim Nicephorum a. 1156. in academia patriarchali Constantinopolitana professoris munere functum multum operae laborisque in litterarum studiis consumpsisse. Inter opera rhetorica eius (ed. Walz: *Rhetores Graeci* I. 423—525.) sunt quaedam ethopoeiae, quae antiquas fabulas complectuntur. Si genus scribendi ethopoeiae Cinnami cum illo similium operum Nicephori comparamus, plurima verba invenimus apud utrumque scriptorem eadem forma aut saltem simili scripta (v. p. 26 ss.). Unde elucet Cinnamum re vera Nicephori discipulum fuisse eiusque opera tam penitus novisse, ut sponte sua magistri vestigiis insisteret. Verisimile esse videtur Cinnamum a magistro suo hoc propositum accepisse, ut rem a Libanio iam tractatam denuo elaboraret. Cinnamus in priore operis sui parte in sententiis et in verbis eligendis Libanii auctoritate tenetur, mox ab exemplo suo digressus fertur ita tamen, ut magistri Nicephori oratione penitus imbutus vestigia huius per totum opus ostendat.

TARTALOMJEGYZÉK — CONSPECTUS RERUM.

	Oldal
Előszó.....	3
Szöveg és fordítás.....	5
Magyarázatok.....	12
1. Műfaj.....	12
2. Tárgy.....	17
3. Nyelv és stílus.....	21
4. Irodalmi minták.....	24
De Cinnami ethopoeia (Latin kivonat. — Argumentum latinum.).....	29

Handwritten text in two columns, likely a manuscript page. The text is written in a dark ink on aged paper. The script is a cursive hand, possibly a form of Gothic or a similar medieval script. The text is arranged in two columns, with the left column starting at the top left and the right column starting at the top right. The text is dense and fills most of the page area.





MAGYAR-GÖRÖG TANULMÁNYOK — ΟΥΓΓΡΟΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

1. Görög költemény a várnai csatáról. Kiadta Moravcsik Gyula. — *Ἑλληνικὸν ποίημα περὶ τῆς μάχης τῆς Βάρνης. Ἐκδιδόμενον ὑπὸ Ἰουλίου Moravcsik.* 1935. (magyarul és újböögül — οὐγγριστι καὶ νεοελληνιστί.)

2. Jeörjiosz Zavirasz budapesti könyvtárának katalógusa. Összeállította Graf András. — *Κατάλογος τῆς ἐν Βουδαπέστη βιβλιοθήκης Γεωργίου Ζαβίρα. Συνταχθεὶς ὑπὸ Ἄνδρῆα Graf.* 1935. (magyarul és újböögül — οὐγγριστι καὶ νεοελληνιστί.)

3. Ἡ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τοῦ Γεωργίου Ζαβίρα ὑπὸ Ἄνδρῆα Horváth. — Zavirasz György élete és munkái. Irta Horváth Endre. 1937. (νεοελληνιστι μὲ οὐγγρικὴν περλήφην — újböögül magyar kivonattal.)

4. Die Aristotelische Politik und die Städtegründungen Alexanders des Grossen. — Wege des Verkehrs und der kulturellen Berührung mit dem Orient in der Antike. Zwei Studien zur antiken Geschichte von Endre v. Ivánka. 1938. (deutsch.)

5. Clemens Alexandrinus és a mysteriumok. Irta Simon Sándor. — Clemens Alexandrinus und die Mysterien von Alexander Simon. 1938. (magyarul német kivonattal — ungarisch mit deutschem Auszug.)

6. Jean Sykoutris: Philologie et Vie. 1938. (en français.)

7. Magyarország és a magyarság a bizánci források tükrében. Irta Gyóni Mátyás. — Ungarn und das Ungartum im Spiegel der byzantinischen Quellen von Matthias Gyóni. 1938. (magyarul német kivonattal — ungarisch mit deutschem Auszug.)

8. A kecskeméti görögség története. Irta Hajnóczy Iván. — Ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ τοῦ Kecskeμέτ ὑπὸ Ἰωάννου Hajnóczy. 1939. (magyarul újböögül kivonattal — οὐγγριστι μὲ νεοελληνικὴν περλήφην.)

9. Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'Epoque des Phanariotes par Ladislás Gáldi. 1939. (en français.)

10. Tanulmányok a görög tragédia hellenisztikus műelméletéhez. Irta Soltész János. — Études sur la théorie d'art hellénistique de la tragédie grecque par Jean Soltész. 1939. (magyarul francia kivonattal — en hongrois avec résumé français.)

11. A gazai iskola Thukydides-tanulmányai. Irta Balázs János. — Gli studi tucididei della scuola di Gaza di Giovanni Balázs. 1940. (magyarul és olaszul — in ungherese e in italiano.)

12. Magyar-görög bibliográfia. Irta Horváth Endre. — *Οὐγγροελληνικὴ βιβλιογραφία ὑπὸ Ἄνδρῆα Horváth.* 1940. (*magyarul és újgörögül — οὐγγριστὶ καὶ νεοελληνιστὶ.*)

13. Translatio latina Ioannis Damasceni (De orthodoxa fide l. III. c. 1—8.) saeculo XII. in Hungaria confecta. Scripsit et textum edidit Remigius L. Szigeti. 1940. (*latine.*)

14. Forrástanulmányok Herodotos Skythika-jához. Irta Harmatta János. — Quellenstudien zu den Skythika des Herodot von Johannes Harmatta. 1941. (*magyarul és németül — ungarisch und deutsch.*)

15. A művészi tudatosság Kallimachos költészetében. Irta Devecseri Gábor. — La consapevolezza artistica nella poesia di Callimaco di Gabriele Devecseri. 1941. (*magyarul olasz kivenattal — in ungherese con riassunto italiano.*)

16. Bizánci költemények Mánuel császár magyar hadjáratairól. Kiadta és bevezetéssel ellátta Rácz István. — *Βυζαντινὰ ποιήματα περὶ τῶν οὐγγρικῶν ἐκστρατειῶν τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ ἐκδιδόμενα μετ' εἰσαγωγῆς ὑπὸ Στεφάνου Rácz.* 1941. (*magyarul és újgörögül — οὐγγριστὶ καὶ νεοελληνιστὶ.*)

17. Az istenek megjelenése Euripides drámáiban. Irta Tihanyi Bánk. — De deis in fabulis Euripidis apparentibus. Scripsit Benedictus Tihanyi. 1941. (*magyarul latin kivenattal — hungarice cum argumento latino.*)

18. A hippokratesi népismeret szempontjai. Irta Rozsály Ferenc. — Die Gesichtspunkte der hippokratischen Ethnologie von Franz Rozsály. 1942. (*magyarul német kivenattal — ungarisch mit deutschem Auszug.*)

19. Görögök sírfeliratai magyar temetőikben. Kiadta és magyarázta Prosser Piroska. — *Ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ Ἑλλήνων εἰς οὐγγρικά νεκροταφεῖα ἐκδιδόμενα μετ' ἐξηγήσεων ὑπὸ Piroska Prosser.* 1942. (*magyarul és újgörögül — οὐγγριστὶ καὶ νεοελληνιστὶ.*)

20. Byzantinoturcica I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvolker. Von Gyula Moravcsik. 1942. (*deutsch.*)

21. Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvolker in den byzantinischen Quellen. Von Gyula Moravcsik. 1943. (*deutsch.*)

22. A harcos szentek bizánci legendái. Irta Sántha György. — Le leggende bizantine dei santi combattenti di Giorgio Sántha. 1943. (*magyarul olasz kivenattal — in ungherese con riassunto italiano.*)

23. Kinnamos ethopoiája. Kiadta és magyarázta Bánhegyi György. — Cinnami ethopoeia. Edidit atque interpretatus est Georgius Bánhegyi. 1943. (*magyarul latin kivenattal — hungarice cum argumento latino.*)

Bizományos :

Ἐντολοδόχος :

K. M. EGYETEMI NYOMDA KÖNYVESBOLTJA „ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ“ διεθνὲς βιβλιοπωλεῖον
Budapest, IV., Kossuth Lajos-u. 48. Ἀθήναι, Πλατεία Συντάγματος.